

Milorad Stojević
IGNAC HORVAT

dr. Milorad Stojević, Pedagoški fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak, Ur.: 2. srpnja 1992.

UDK: 886.2(436.17):929 Horvat, Ignac

Ovaj rad govori o kulturološkoj, jezikoslovnoj i književnoj djelatnosti jednoga oa najznačajnijih ovostoljetnih pisaca gradišćanskih Hrvata. Njegov se rad, osim što se analizira na nekoliko razinama, povezuje i s tradicijom i s aktualnošću gradišćanskohrvatskoga kulturnoga područja.

Gradišćanskohrvatska književnost XX. stoljeća, iako literarno osvještenija, sačuvala je mnoge značajke te književnosti iz prethodnih razdoblja od XVI. st. Prvovrsno te značajke valja uočiti u onih pisaca gradišćanskih Hrvata koji su književno obilježili i tipičnost i specifičnost te književnosti, a temeljna je karakteristika: pragmatska vezanost za izvanliterarni kontekst. Struktura se izvanliterarnoga konteksta, u pojednostavljenom globalnome planu, može označiti dvama činiteljima: temeljnom željom za očuvanjem jezika kao simbola identiteta i željom za učinkovnošću predmetnotematskih razina književnih djela. Ostale strukturne razine samo su njihovi distribuenti, a estetska opsluživost rijetko je prvovrsno polazište gradišćanskohrvatskih pisaca. Ta, estetska, opsluživost seže tek do korektno receptivne moći. Ponajprije se to odnosi na prozni a nešto manje na pjesnički segment gradišćanskohrvatske književnosti.

Između ostaloga te su značajke dobrim dijelom priječile i stanovite integrativne procese s matičnom, hrvatskom književnošću. Bez obzira na to gradišćanskohrvatska je književnost u gotovo pet stoljeća svoje raznolike ukazljivosti dala više značajnijih pisaca¹.

¹ Vidi, naprimjer: R. Strohal, *Hrvatska knjiga u jugozapadnoj Ugarskoj, u takozvanom Burgenlandu*, Hrvatska prosvjeta 15-16/1922, str. 371-377; i Hrvatska prosvjeta 17-18/1922, str. 411-414; Jure Prpić, *Književnost gradišćanskih Hrvata*, Hrvatska revija 1/1941, str. 31-36; Martin Meršić, *Načrt za povijest književnosti gradišćanskih Hrvata*, Gradišće, kalendar 1969, str. 51-59; Ivan Dobrović, *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoljeća u novoj domovini*, Hrvatsko nakladno društvo u Beču, Željezo 1955; M. Meršić, *Crikvena književnost Gradišćanskih Hrvata do početka 19. stoljeća*, Gradišće 1970, str. 47-59; Lászlo Hadrovics, *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1974; Jerko Fučak, *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975; Franz Probst, *Književnost gradišćanskih Hrvata i njezine panonske veze*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest

Navlastito se to odnosi na XX. stoljeće, koje je u gradišćanskih Hrvata književno obilježeno ponajprije imenom Mate Meršića Miloradića, a potom, od tridesetih godina, Ignaca Horvata.

O Ignacu Horvatu dosad je više puta pisano², a posebno mu je posvećena i knjiga Roberta Hajszana³, u kojoj je naj iscrpnije predložen njegov život. O I. Horvatu u Hrvatskoj se također pisalo nešto više negoli o ostalim gradišćanskohrvatskim piscima⁴, možda ne uvijek s književnim povodom, iako je u Zagrebu objavio jednu knjigu⁵, nego je ponekad tome bio povod da se progovori o zaboravljenim Hrvatima u Austriji, ili da se upozori i na Horvatov kulturnoprosvjetiteljski rad i njegove viševrsne napore da se gradišćanski Hrvati kulturno povežu s Hrvatskom.

Ignac Horvat rođen je 1. II. 1895. g. u Malom Borištofu. Osnovno je školovanje započeo 1901, a nakon petoga razreda neko vrijeme provodi u selu Herenyi kako bi naučio mađarski jezik. U požunsku se gimnaziju upisao 1906. g, a godinu dana poslije preselio se u šopronsku. Godine 1910. nalazi se Horvat u biskupskom sjemeništu u Juri, gdje je četiri godine poslije maturirao i potom završio studij teologije, a 1918. služio je i svoju mladu misu. Postaje pomoćni kapelan u Otavi, gdje je neko vrijeme vodio i župu. Bio je kapelan u Gijeci i Dolnjoj Pulji, potom trinaest godina u Novoj Gori. Od 1938. do umirovljenja 1971. g. obavljao je svećeničku službu u Frakanavi, "gradišćanskohrvatskoj Ateni". U Frakanavi je zamjetan i njegov kulturnoprosvjetiteljski angažman, kao, uostalom, i svuda gdje je službovao. Za svoj je rad primio više priznanja i počasti⁶: dobio je naslov "duhovni savjetnik", postao počasni građanin Maloga Borištofa i Frakanave, počasni predsjednik Hrvatskog kulturnog društva, imenovan je konsistorijalnim savjetnikom, odlikovan za usluge u vezi s Gradišćem, Republika Austrija dodijelila mu je naslov profesora, potom je imenovan papinim počasnim kapelanom (monsignoreom) i odlikovan nazivom "papin komornik". Prije umirovljenja postao je član Društva hrvatskih književnika⁷. Posljednje svoje

vol. 14 (1)/1981, str. 375-387; Stefan Zvonarič, *Franjevci kao utemeljitelji nabožne literature u gradišćanskim Hrvatima*, Kačić XII/1981, str. 89-120; Martin Meršić, *Znameniti i zaslužni gradišćanski Hrvati*, Čakavski sabor, Rijeka 1972; Stefan Zvonarič, *Fra Lovrijenac Bogović (1719-1789) - znameniti gradišćanski franjevac*, Kačić XIV/1982, str. 95-105; File Szedenich, *Naši pisci i književnost*, Sopron 1912; Zvonimir Bartolić, *Sjevernohrvatske teme*, knj. 4, Zrinski, Čakovec 1989; Stjepan Krpan, *Gradišćanski portreti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986, itd.

² V. npr.: Ivan Vitezić, *Ignac Horvat i gradišćanski Hrvati*, Hrvatska revija 4/1973, str. 508; Konrad Meršić, *Ignac Horvat*, Hrvatske novine 5/1965, str. 1; Lovre Karali, *Predgovor*, u: *Veliki i mali*, str. 9-10; Mate Ujević, *Uz knjigu "Gradišćanke"*, u: *Gradišćanke*, str. 51-59; Martin Meršić, *Predgovor*, u: *S perom kroz selo i život*, str. 5-6; Augustin Blazović, *Proročka služba književnika*, u: *Hiža rasipana po svitu*, str. 5-9; Ivan (Lav) Sučić, *Djelovanje Ignaca Horvata kao književnika*, u: *Gradišćanski Hrvati* W. Braumüller, Wien-Beč 1974, str. 107-109; Feri Sušić, *o našem jubilarcu Ignacu Horvatu*, hrvatske novine 5/1965, str. 4; M.M., *U spomen našem Kalendarsu prof. Ignacu Horvatu*, Gradišće 1974, str. 32-36; Stefan Zvonarič, *In memoriam Ignac Horvat*, Volk und Heimat 10/1973, str. 10; Nikola Benčić, *Ignac Horvat*, u: *Velika čitanka*, Beč 1966, str. 330; Mate Ujević, *Gradišćanski Hrvati*, Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima, Zagreb 1934, str. 64-65; Stjepan Krpan, *Gradišćanski portreti*, str. 146-150; itd.

³ Robert Hajszan, *Ignac Horvat*, vlastita naklada, Pinkvac 1979.

⁴ Prpić, O.c., str. 34-36; Ujević, ibid.; Krpan, ibid.; Sučić, ibid.; Boro Pavlović, *U farmikovu dvoru*, Marulić 2/1973, str. 7-9; Jo-Ri (Joja Ricov), *Ignac Horvat: Hiža rasipana po svitu*, Marulić 4/1974, str. 57-59; Ivan Krnic, *Knjižica iz života gradišćanskih Hrvata*, Hrvatska revija 4/1930, str. 236-239; itd.

⁵ *Gradišćanke*, Pripovijesti iz života gradišćanskih Hrvata, Jeronimska knjižnica, izdaje Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima, knjiga trista i sedma, Zagreb 1930.

⁶ Hajszan, O.c., str. 15.

⁷ "2. aprila 1971. primilo ga je Društvo književnikov Hrvatske u Zagrebu na svojoj sjednici među svoje člane i s tim sprogovorilo priznanje za one dare, koje je dao svojem hrvatskomu narodu. To primanje u društvu književnikov Hrvatske je dostalo izraz u javnosti, kada je došao sam predsjednik društva, prof. dr. Ivo Franjšić, s jednom društvenom delegacijom u Frakanavu, da lično preda Ignacu Horvatu diplomu članstva" (M.M., *U spomen našem Kalendarsu prof. Ignacu Horvatu*, str. 35-36).

godine proveo je u Dolnjoj Pulji gdje je i umro 22. IV. 1973. g. od posljedica prometne nesreće.

I.

Ignac je Horvat u književnost ušao slučajno, na nagovor Martina Meršića st.⁸ Horvat, naime, prihvaća urednikovanje u *Hrvatskim kršćanskim novinama*, iako se branio da ne zna pisati hrvatskim. Te su novine bile kratka vijeka, izašla su samo četiri broja u tijeku 1922, ali te godine književni i publicistički rad Horvat nastavlja u *Hrvatskim novinama*. Od samih početaka suradnje u tim novinama Ignac Horvat ne sudjeluje samo beletrističkim prilozima, nego i onima programske, proglasne i slične naravi. Takve će članke pisati cijeli život, pa ćemo spomenuti one najkarakterističnije, jer su oni i Horvatovi književni i životni programi. Dakako, izvanliterarne konotacije ujedno su i sastavni dio njegovih književnih shvaćanja. S tim u vezi ne valja u tim člancima tražiti kakav određeni, čvrst, književnoteorijski sustav razrađen do tančina, ali elemente na kojima je Horvat njima inzistirao razradio je i, dijelom, elaborirao na vrlo jasan način.

Već 1924. g. u *Hrvatskim novinama*⁹ Horvat inzistira na tome da Hrvati u Gradišću stvaraju književnost na vlastitome jeziku, navlastito obrazovani rodoljubi, bez obzira na politička uvjerenja. Ali, znakovitiji su kasniji Horvatovi članci. Tako u onom pod naslovom *Naše kulturne zadaće*¹⁰ Horvat analizira ono što bi valjalo učiniti u budućem djelovanju Hrvatskog kulturnog društva, i ono što je već učinjeno. Kao uspjehe naglašava on postojanje *Hrvatskih novina* i *Malih crikvenih i školskih novina*, potom knjižica u izdanju Katoličkoga saveza, pjevačkih društava, to što je hrvatski jezik uveden poslije prvoga rata barem u polovini škola, a naročito je važno podučavanje hrvatskoga u nekim srednjim školama. Osim ostaloga Hrvati u Gradišću imaju i svoje političke zastupnike. Jamačno, problem je nedostatak duhovnika u nekim područjima, ponjemčivanje, modernizacija i internacionalizacija na račun hrvatstva, čemu je uzrok odlazak hrvatske mladeži sa sela u gradove, koji nemaju hrvatskoga identiteta.¹¹ U tom članku Horvat posebice inzistira na spašavanju hrvatstva, a polazište za njegovo očuvanje prvovrsno je narodna svijest i konzervativizam.

Kada I. Horvat upotrebljava riječ "konzervativizam", valja biti oprezan, ne treba je shvatiti u doslovnom njezinome značenju. On ju je uporabio u više svojih tekstova, kao i mnogi pisci sličnih članaka prije i poslije njega. Konzervativizam na jednoj razini Horvat upotrebljava zaista u smislu očuvanja tradicionalnih etničkokulturnih vrijednosti gradišćanskih Hrvata, ali ne sa zadaćom što bi u sebi sadržavala nazadovanje. Shvaćen je konzervativizam ovdje kao očuvanje onih vrijednosti gradišćanskoga hrvatstva koje su temelj njihova identiteta, a bez takva identiteta nemoguće je bilo kakav razgovor, ili program, za modernu reanimaciju i budućnost hrvatstva na suvremenoj osnovi. Pod konzervativizmom Horvat, i ostali pisci hrvatskoga Gradišća, uvijek zapravo podrazumijevaju obnovu

⁸ M.M., *U spomen našem Kalendarsu prof. Ignacu Horvatu*, str. 33-34; Martin Meršić, *Predgovor u: S perom kroz selo i život*, str. 6; Hajszan, O.c., str. 51-52.

⁹ *Die burgenländischen Kroaten vom 16. Jahrhundert bis heute*, (Katalog Izložbe Gradišćanskog zemaljskog muzeja), Željezno 1972, str. 70-71.

¹⁰ I. Horvat, *Naše kulturne zadaće*, Naš domovina (kalendar) 1934, str. 5-8; Taj je tekst zapravo izvadak programskog govora I. Horvata, predsjednika Hrvatskog kulturnog društva, na godišnjoj sjednici u Pajngertu 2. kolovoza 1933. Taj tekst, ponešto kraći ali s nekim dijelovima kojih u Našoj domovini nema, tiskan je i u Hrvatskim novinama 33/1933, str. 1-2, pod naslovom *Naš kulturni cilj*.

¹¹ O.c., str. 5.

izgubljenog, na osnovi čega se tek može dograđivati identitet u budućnosti. Stoga konzervativizam podrazumijeva obnovu svih izgubljenih, ne samo kulturnih, razina života gradišćanskih Hrvata. Konzervativizam valja ponajprije vratiti selu, jer je ono nositelj hrvatskoga identiteta.¹²

Da je to tako, pokazuje i sadržaj pojma hrvatstva: "Ono nije samo u jeziku. Nije dost samo jezik obdržat, hrvatski govorit, da je človik Hrvat. K hrvatstvu sliši sve, ča našega človika odlikuje ili razlikuje od drugoga: to su jezik, jačke, navade, nošnja, to su njegove unutarnje sposobnosti, talenti, falinge, temperament, njegov pogled na svit, način njegovoga života u familiji, selu i u svitu."¹³

Nositelj je takva hrvatstva, i uopće nositelj hrvatske kulture, seljak, jer je ta kultura uglavnom seljačka; nema gradske kulture u gradišćanskohrvatskim gradovima zato što je izobrazba hrvatskih intelektualaca u gradu tuđinska. Inzistiranje na kroatizmu i njegovim tradicionalnim, ali pomalo zaboravljenim, vrijednostima zapravo je Horvatova inicijativa za rekroatizacijom, odnosno za borbu protiv germanizacije.¹⁴ S druge strane selo nije dostatno za rekroatizaciju. Ponajveću ulogu u tome mora imati upravo hrvatska inteligencija, i to: učenjem hrvatskoga jezika, njegovom tiskovnom uporabom i pisanjem za seljačku publiku. Jezik je i put do stvaranja hrvatske povijesti i umjetnosti, odnosno do hrvatskih ideala u vezi s rekroatizacijom¹⁵. Kjednu, hrvatska inteligencija na hrvatskim osnovama valja odgajati narod, a putovi kojima se to postiže jesu: crkva (svećenici), škole (učitelji), razna kulturna i gospodarska društva, te širenje narodne znanosti s pomoću budućih hrvatskih znanstvenika, filologa, etnologa, glazbenika, itd.

Sve će to sažetije Horvat ponoviti šest godina poslije u kalendaru *Naša domovina*¹⁶, kao i još nekim člancima u kojima razrađuje posebne razine hrvatstva kao modela za neprestanu rekroatizaciju hrvatskoga gradišćanskoga puka. Ističem, s tim u vezi, njegov članak *Po kršćansku i po hrvatsku*¹⁷. Ovdje se, zapravo, pod kršćanskim nedvojbeno podrazumijeva katoličko i katoličanstvo. Jer, veza gradišćanskih Hrvata s katoličanstvom višestruka je. Ona ima i kulturološku i političku razinu, premda se obje mogu promatrati komplementarno. Katolički svećenici bili su, a još su uvijek i sada, nositelji mnogovrsne razine hrvatstva: njihova je zasluga što se očuvao jezik, oni ponajviše, u prošlosti i danas, pišu gradišćanskohrvatske knjige, oni su i narodni prosvjetitelji, od organiziranja vjerskoga života do sudjelovanja u znanstvenim osvjetljenjima pojedinih aspekata gradišćanskohrvatske povijesti, kulture, književnosti, gospodarstva, itd. No, ključnu ulogu odigrali su u vrijeme reformacije na crkvenom, političkom i kulturnom planu¹⁸. Stoga nije ni čudno što se jednom od bitnih razina pojma hrvatstva, pa tako i u Hrvata, smatra i katoličanski identitet. Osim tih globalnih dimenzija značenja katoličanstva za sve strukture gradišćanskohrvatskoga života Horvatu su veoma značajne i "mikrostrukture" funkcioniranja katoličanskoga identiteta, u koje po njemu ne spaja samo vjerski duh nego i njegova

¹² O.c., str. 6.

¹³ Ibid.

¹⁴ "One okolnosti, med kimi hrvatstvo Gradišća jur već četristo let ovde živi, su različno druge neg one, med kimi naši rodi živu va Jugoslaviji. Naše hrvatstvo je odlučeno, zaostavno, pozabljeno i prez vsih savezov, va teškoj borbi za vsakidani kruh, skoro prez vsakoga kulturnoga razvijanja ovde živit moralo" (iz članka *Nacionalizam*, *Naš glas* 34/1930, str.1).

¹⁵ *Naše kulturne zadaće*, str. 7-8.

¹⁶ I. Horvat, *Imamo li mi samosvojnu kulturu*, *Naša domovina* 1940, str. 44-46.

¹⁷ I. Horvat, *Po kršćansku i po hrvatsku*, *Gradišća* 1972, str. 30-31.

¹⁸ V. npr., Ivan Dobrović, *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoljeća u novoj domovini*, Beč 1955.

kroatizacija. Štoviše, Horvat pod tom distribucijom ne podrazumijeva klerikalnu djelatnost, niti se zalaže za nju, nego smatra da ona pridonosi istinitosti i ozbiljnosti toga, prvovrsno prosvjetiteljskoga, pošla u vezi s razinama ostvarenja hrvatskoga identiteta, odnosno u vezi s rekroatizacijom¹⁹.

Mnogo puta se pojmom gradišćanskoga hrvatstva i politiziralo²⁰ i to od početka ovostoljetnoga intenzivnijega buđenja gradišćanske kulturne scene pa do danas. Ponekad je i sam Horvat sudjelovao u tome²¹, ali se to ponajprije može reći za prvu "fazu" njegova publicističkoga djelovanja. Uglavnom, Ignac je Horvat ponajviše svoja kulturološka i slična razlaganja nastojao izdignuti iz političkoga i svesti ih na prosvjetni (prosvjetiteljski), socijalni, književnički, i slične planove. On je te ideje razrađivao na osnovi tradicije mišljenja o tome u gradišćanskih Hrvata, a usto je davao nove, vlastite poticaje.

Ne valja, pritom, zaboraviti da je za Horvata između ostalih, presudno bio poticajan povijesni, etnološki, jezikoslovni i, donekle, književni rad Ante Radića. Prema nekim svjedočenjima²² upoznao se Horvat s Radićevim djelom tridesetih godina. Izriekom ga spominje u nebeletrističkim tekstovima²³ i prozi *Hiža rasipana po svitu*²⁴. No, Radićeve su ideje bile, teško je reći kojim putem, nazočne već u prvome broju *Hrvatskih novina*, što se može tumačiti na više načina: neki su elementi Radićevih teorijskih postavki bili poznati gradišćanskohrvatskim intelektualcima, posredno ili čak neposredno, ili su se ti elementi naprosto slučajno poklopili. Bez obzira na slabu povezanost gradišćanskih Hrvata sa starom domovinom vjerojatno je da je Radićev *Dom* na neki način dolazi u Gradišće, a možda i neka njegova djela.

Od svih djela Antuna Radića posebno je na Horvata djelovala *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*²⁵. U svom, već spomenutom, tekstu *Naše kulturne zadaće*, među budućim zadacima, poslije zadaća očuvanja i revitalizacije jezika te očuvanja pjesama i spašavanja melodija "Kurelčevih jačak", pod točkom 3. Horvat navodi: "Nadalje hoćemo sabrati po Radićevoj 'Osnovi' naše narodno kulturno dobro. 'Osnova' je već razdijeljena, a sada treba već početi s popisivanjem."

Valja iz Horvatovih tekstova razabrati da se on vrlo rijetko služi Radićevom terminologijom (još manje stilom), nego više njenim sadržajem, što je, opet, u skladu s Horvatovim nastojanjem da mu svako štivo bude čitko i razumljivo kao intelektualcima tako i, posebice, gradišćanskohrvatskom seljaštvu. Znači da je Horvat već distribucijom Radićevih ideja na svoj način prakticirao te ideje²⁶. Međutim, Radićeva *Osnova* nije bila samo idej-

¹⁹ *Po kršćansku i po hrvatsku*, *ibid.*

²⁰ O nekim aspektima te politizacije vidi npr. u: Božena Vranješ, *Novinstvo gradišćanskih Hrvata do Drugog svjetskog rata*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 8/1972, str. 365-414.

²¹ Vranješ, *ibid.*

²² Ivan Esih, *Gradišćanski Hrvati* (Preštampano iz kalendara Napredak za g. 1933), Zagreb 1933, str. 11; Hajszan, O.c., str. 26-28.

²³ *Naše kulturne zadaće*, str. 7; I. Horvat, *Mi "narodni pisci"*, Naš tjednik 12/1948, str. 2; I. Horvat, *Jezikoslovne crtice, IV. O stilu i sloganju rečenice*, Hrvatske novine 11/1940, str. 2; *Jezikoslovne crtice, X. Hrvatski književni jezik i naše narečje*, Hrvatske novine 17/1940, str. 2.

²⁴ Knjiga XX Hrvatskog štamparskog društva, Željezno 1974, str. 61.

²⁵ A. Radić, *Narod i narodoznanstvo*, Sabrana djela I, Seljačka sloga, Zagreb 1936, str. 3-86.

²⁶ O A. Radiću v. npr.: B. Murgjić, *Život i rad i misli dr. A. Radića*, Zagreb 1939; S. Kranjčević, *Ante Radić*, Hrvatska naklada, Zagreb 1940; I. Štivilc, *Život i djelo braće Radića*, Seljačka sloga, Zagreb 1940; A. Barac, *Dr. Antun Radić u hrvatskoj književnosti*, Klub studenata slavistike, Zagreb 1937; V. Belaj, *Dr. Antun Radić, utemeljitelj hrvatske etnologije*, magistarska radnja (u rukopisu), Zagreb 1965; A. Muraj, *Teorijsko-metodološke zamisli Antuna Radića i njihov utjecaj na etnološki rad u Hrvatskoj*, Gesta 15-16/1983, str. 17-21; *ibid.*

noteorijska podloga koja mu je pomogla u razradi vlastitih ideja, nego je ona davala i gotov, sasvim doslovan, recept kojim će indentificirati hrvatstvo i hrvatski identitet u Gradišću.

Osnova je Horvata zaokupila na globalnom planu, ali ne samo ona. Nazočna su snažno i ova Radićeva djela u Horvatu radu: neki dijelovi *Seljačkog nauka*²⁷, potom *O hrvatskom književnom životu*²⁸ i *O hrvatskom književnom jeziku*²⁹. Horvat je u njima crpio potporu za svoj prosvjetiteljski program, ali i za svoje beletrističke radove, pa će mnogi njegovi aktanti biti eksponenti upravo takvih ideja.

II.

Teško je a ne komplementarno promatrati i Horvatove sociološko- kulturološke, jezikoslovne i književnokritičke tekstove. S književnoprogramskoga su područja vjerojatno najkarakterističnija četiri iz, različitih Horvatovih književnih razdoblja, ali svi u sebi sadrže ne samo njegovo književnoprosvjetiteljsko uvjerenje, nego i temeljne probleme gradišćanskohrvatske književnosti.

U članku *Nešto od toga, kako moramo štati*³⁰, iako je jezikoslovno intoniran, bavi se Horvat recepcijom književnoga djela u gradišćanskohrvatskome miljeu. Zadaća je pisaca, po Horvatu, da horacijevski uče i zabavljaju ljude, jer su oni "pisatelji naroda"³¹, ali su istodobno, što je važnije, pisci ti koji trebaju ne samo čuvati jezik, nego ga i "normalizirati"³², odnosno dati mu jedinstvenost, ali takvu jezičnu jedinstvenost koju će cijeli narod razumijeti u svim svojim slojevima. Ta jedinstvenost ne smije biti nauštrb jezične čistoće, jezične posebnosti i sposobnosti da se održi te mogućnosti budućega razvitka u vlastitu duhu. Gradišćanski Hrvati, po Horvatu, nemaju takav jezik koji bi zaslužio ime književnoga jezika, jer njihov je jezik samo poboljšano i modernizirano staro čakavsko narječje, bez obzira na to što je ono u gradišćanskohrvatskih pisaca čišće i pravilnije nego svakidašnji govor "prostoga naroda", što, dakako, ne znači da pisci ne uče od njega. Nadalje, rječnik valja širiti, jer je on u seljaka ograničen na poljodjelski djelokrug, a nove se riječi preuzimaju u kontaktu s njemačkim jezikom, pa se time vlastiti jezik kvari tuđicama³³.

Ktome, česte su gramatičke nepravilnosti u govoru seljačkoga naroda a i veliko narječno šarenilo. Zato od pisca ne treba očekivati da recepcija njegova djela bude svugdje potpuna. Da bi se ostvarila potpuna receptivna sprega, valja truda s obiju strana, i pisca i čitatelja. Zato Horvat navodi gramatičke primjere kao upute za dobro čitanje, ali i za učenje jezika istodobno³⁴. Učenju pravilnosti mogu navlastito pridonijeti propovjednici, govornici i pisci, tojest inteligencija koju narod rado sluša, pa od nje i uči. Tom receptivnom simbiozom može se udovoljiti i jezičnim sladokuscima. Valja, na kraju, po Horvatu, odbaciti u cijelom tom sklopu i antipatiju prema književnomu "takogrđenom hrvačanskom"³⁵ jeziku,

²⁷ Sabrana djela VII, *Seljačka sloga*, Zagreb 1936.

²⁸ Sabrana djela XIV, *Seljačka sloga*, Zagreb 1938.

²⁹ Sabrana djela XV, *Seljačka sloga*, Zagreb 1937.

³⁰ I. Horvat, *Nešto od toga, kako moramo štati*, Letnja knjiga Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću 1931, str. 51-56.

³¹ O.c., str. 51.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ O.c., str. 53-55.

³⁵ O.c., str. 56.

koji narod smatra pravim hrvatskim jezikom. Dakako, iz staroga vlastitoga jezičnoga blaga valja upotrijebiti onoliko koliko ono može i pružiti.

Ovdje Horvat elaborira, između ostaloga, tri važna problema: mogućnost recepcije, mogućnost pisanja i mogućnost, gotovo idealnoga, modela za njihovo spajanje i interakciju. Uloga je pisca prosvjetiteljska, on je sveden na umješna jezičnoga distributera, pa se nigdje ni ne spominje što su predmetnotematske i formalne razine spisateljskoga rada, nego je važna pragmatičnost sredstava kojima se pisac služi. S druge strane, inzistira se na receptivnoj dinamici čitatelja i njihovu sudjelovanju u tom prosvjetiteljskom činu. Znači, književnoformalna je razina kreativnog čina sporedna, njegova opsluživost nije estetske nego pragmatično-jezične naravi. Tim se problemom I. Horvat pozabavio u drugome članku pod naslovom *Od čega neka osobito pišu naši pripovidači?*³⁶.

S jedne strane predmetnotematski fon ovisi o "naturalnoj prikionosti pisatelja"³⁷, to jest pisac će sam znati koja mu tema i "književna furma"³⁸ odgovara i kako ih može realizirati. Nakon te klasične opće inspirativne osnove, gdje su predmetnotematske i formalne slobode u vlasti samoga pisca, Horvat sugerira, s druge strane, jedno "široko polje" što bi moglo biti temom za kakvu crticu, "povratku" ili čak "narodni roman". To je: *"Život našega sela, a osebujno život naših starih"* (spac. I.H.)³⁹. Budući da je, po Horvatu, gradišćansko-hrvatski narod bez povijesti, naime nema vlastitu nego zajedničku povijest, izvore pisci valjaju tražiti u onome što jest vlastito, a to je usmena književnost. Time će oni biti i narodni pisci, kojima će zbog toga biti zahvalni jezikoslovci, etnolozi i, dakako, narod iz čijeg je kreativnoga fundusa pisac i uzeo predmetnotematski sklop. Znači, piscu su teme: običaji i navade, različite priče o starim vremenima i ljudima koji su "zrcalo naše duše"⁴⁰. Spisatelj bi tako, služeći se prirodnim izvorima (naturalnim zviranjkom), pomogao mladima da upoznaju svoj narod, njegov život i duh, i da ga na taj način zavole.

Ako bismo saželi Horvatove riječi, književnik je po toj koncepciji, opet, *ancilla* za realiziranje prosvjetiteljskih težnji. On je istodobno "slobodan" u svome izboru, ali je poželjno i preporučljivo da odabere prosvjetiteljske teme kako bi mogao postati posrednikom u širenju pamćenja o vlastitoj, raznovrsnoj, tradiciji. Znači, isto kao što je u članku *Nešto od toga kako moramo štati* književnik posrednik u čuvanju jezika, jedne od temeljnih razina i simbola identiteta, tako je u drugome članku jednako neautonoman posrednik tematskih polja kao jednakovrijednih razina toga identiteta. U usporedbi tih dviju članaka mogli bismo zaključiti da na estetskoj ravni pisac i ima mogućnost kakve-takve realizacije putem jezičnih provedbi, ali da zapravo predmetnotematski zahtjevi limitiraju kreativniju jezičnu provedbu. U svakom slučaju književnik je ograničen u vlastitoj autonomiji u vezi s autonomnošću pisanja. Razvidno je, usto, da se Horvatovi prosvjetiteljski recepti odnose na prozu, a isto je tako očigledno da njegovi zahtjevi za gubitkom stanovite spisateljske autonomije zapravo polaze, iz sasvim razumljivih razloga sociološke naravi, od činjenice da se stanje gradišćanskih Hrvata na mnogim društvenim i inim poljima jednostavno mora identificirati i s književnom proizvodnjom. Osim toga, količinski i kvalitativni recentni dosezi te književnosti u doba Horvatova pisanja spomenutih članaka nisu bili toliko validni da bi njegovi tekstovi upozoravali na bitne probleme estetike, procesualne i ostale naravi.

³⁶ I. Horvat, *Od čega neka osobito pišu naši pripovidači?*, *Naša domovina* 1937, str. 39-40.

³⁷ O.c., str. 39.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ O.c., str. 40.

Zato, uvijek valja voditi računa o tome da se gradišćanskohrvatska književnost mora promatrati iz vlastitih struktura, problema, itd, jer upravo te razine čine tu književnost takvom, a ne drugačijom, tojest manje ili više sličnom nekoj književnosti za uspoređenje, a ponajlakše je to učiniti s književnošću stare domovine ili srednjoeuropskim književnostima njemačkoga i mađarskoga jezičnoga izraza. Komparativni prinosi takve provenijencije mogući su tek u novije vrijeme, poglavito u vezi s najmlađim gradišćanskohrvatskim pjesništvom.

Problem da hrvatski čitatelji recipiraju hrvatskoga pisca na hrvatskome jeziku zapravo je opsesivna tema Horvatovih članaka. Upućuju na to još dva njegova teksta: *Mi "narodni pisci"*⁴¹ i *Pisci i štitelji, razumimo se!*⁴².

U prvome, osim nesporazuma između pisaca i čitatelja koji ne razumije štivo u kojem ima pokoja "hrvaćanska" riječ koje gradišćanskohrvatski nema ili je "hrvaćanska"⁴³ riječ stilogenija, Horvat svome jeziku prisposobljuje neku veću izražajnu mogućnost: "Recimo, da postavu jednoga slikara u krasno rascvali vrt s raznobojnim cvećem. Ali mu dadu u ruku samo jednu črnu olovku - plajbas! - I sada crtaj i slikaj sve to črljeno, belo i plavo cveće s črnom olovkom! Nut, tako nekako izgleda zadaća hrvatskoga narodnoga pisatelja. On mora da slika uvijek samo s črnom najprostijom olovkom, dok pisci drugih narodov hasnuju jur, 'farbane plajbase'. On mora da piše još i dandanas gusinjim perom, dok drugi jur zdravo imadu svoja nalivpera iz zlata i pišaće stroje."⁴⁴ Ipak, Horvat ovdje ne ustrajava samo na mogućoj receptivnosti jednoga bogatijega spisateljskoga jezika, već ulazi u područje koje je dotad preskakao, naime u "unutrašnju" konstrukciju književnoga djela, tojest na fabularno-sižejnu i psihološku razinu unutar nje, priznajući da vrijednost spisateljeva uratka ne ovisi samo o jeziku: "Važnije nego jezik ili stil je ono nutarnje razvijanje, zbivanje događajev ili duš, ke nam kanil pisac predstaviti u svojoj knjigi."⁴⁵ Iako je to stajalište dijelom u kontradikciji s Horvatovim općim pogledom na književno djelo, a i sa stajalištem pragmatске važnosti i vrijednosti jezičnoga statusa u gradišćanskohrvatskoj književnosti, ono otkriva i nove razine njegova kritičkoga sagledavanja, koje, doduše, nije često elaborirao, ali je razvidno da je o njima vodio računa, da ih je poznavao ako ništa a ono u svom praktičnom beletrističkom djelovanju.

Štoviše, u članku *Mi "narodni pisci"* Horvat kao da kani i pomiriti stajališta o prevazi jednoga nad drugim, "unutrašnje" konstrukcije djela i pragmatске važnosti jezika, jer kaže: "Stoga sledi za nas, narodne pisce jedan nauk: Oblačimo svoje umotvorine u jednostavnu, a ipak u ukusnu lipu i *narodnu* hrvatsku pratež. Učimo se od Rusa Tolstoja, Poljaka Reymonta a osebujno od Hrvata Antuna Radića, da tako pišemo - a mar o čem pišemo - da nas naš človik ne samo razumi, nego s veseljem i uživa."⁴⁶ Po običaju, Horvat ne zaboravlja upozoriti čitatelje da i oni moraju učiti iz knjiga pisaca, učiti i u jezičnome i u općem prosvjetnom pogledu, jer će samo tako doći do međurazumijevanja između pisaca i čitatelja.

Na osnovi toga mogli bismo reći da je članak *Pisci i štitelji, razumimo se!* neka vrst sažetka u kojem ništa nova nije rečeno ali je Horvat, kao osvjedočen prosvjetitelj, vjerojatno

⁴¹ Naš tajednik 12/1948, str. 2.

⁴² I. Horvat, *Pisci i štitelji, razumimo se!*, Gradišće 1965, str. 31-33.

⁴³ Pod riječju *hrvatski* podrazumijevaju gradišćanskohrvatski jezik, a po pojmom *hrvaćanski* hrvatski jezik u Hrvatskoj.

⁴⁴ *Mi "narodni pisci"*, str. 2.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

imao potrebu da praktično ponovi lekciju, navlastito u sredini čiji se kulturni razvoj zasnivao radovito na presedanima⁴⁷.

Spomenute članke smatram člancima općeproblematkog i programatskoga tipa, a u vezi s osnovnim problemom recepcije. Slično su intonirani i neki članci aktivističke i popularističke tendencije. U članku *Dvi prošnje na hrv. inteligenciju i na peljače društvo*⁴⁸ apelira Horvat na inteligenciju da se osnuje kazališna knjižnica u kojoj bi se sakupio fond igrokaza (drama) koji bi bili na raspolaganju kazališnim družinama, uglavnom školaraca, ali bi takva knjižnica potaknula i intelektualce ne samo da pripomognu sakupljanju, nego da i sami prevedu, ili čak napišu koje kazališno djelo. Predložio je ovdje i osnivanje Hrvatskog arhiva, tojest zbirke hrvatske gradišćanske književnosti i svega onoga što je već bilo tiskano na gradišćanskohrvatskome. Zanimljivo je da govori i o Literarnom odboru ili Hrvatskoj akademiji i početku nezina djelovanja⁴⁹, ali je također moguće pretpostaviti da ta akademija nije aktivno djelovala, barem prema članku na dvama nastavcima u rubrici *Jezični kut* novina *Naš tajednik* iz godine 1947⁵⁰. Čini se, isto tako, da ideja o kazališnoj knjižnici nije iz toga vremena, nego je starija. Naime sam je Horvat spominje već pet godina prije u *Hrvatskim novinama*⁵¹, ali pri Hrvatskom kulturnom društvu. Ovdje je apel hrvatskim intelektualcima konkretniji: sugerira se što da se prevede, gdje da se kupe originalna djela za provođenje, a spominju se i hrvatska djela koja su u Gradišću napisali Ivan Jakšić i Jandre Kuzmić.

Preostala skupinu Horvatovih članaka čine mnogi potpisani i nepotpisani tekstovi s kulturološkoga, etnološkoga, povijesnoga i ostalih područja, uvijek s osnovnom namjerom da podsjetu, ili čak otkriju, neke segmente gradišćanskohrvatskoga identiteta, a putem osoba ili pojavnosti, običaja, itd. Nama su između njih zanimljiviji oni koji se bave književnopovijesnim ili kritičkim problemima. S tim u vezi Horvata možemo predstaviti nekolikim, od mnogih, članaka. U tekstu *Spomenimo se dobročiniteljev našega naroda!*⁵² Horvat u uvodu i u trima odjeljcima (*Ki su za nas knjige pisali*⁵³, *Ki su našem narodu jačke pevali*⁵⁴, *Ki su naše djake s stipendijami pomagali*⁵⁵) daje neke bitne elemente iz kreativnog dijela biografija znamenitih gradišćanskih Hrvata, poput: Jože Ficka, Šime Meršića, Ivana Čukovića, Tome Jordana, Lovre Karalla, Gašpara Glavinića, Mate Ginzlera, Grge Gusića, Mihe Nakovića i mnogih drugih. Slično će učiniti u članku *Našim pjesnikom - jačkarom u spomen*⁵⁶, u kojem također daje kraće kulturološke portrete Grge Gusića, Ivana Berlakovića, Dometra Sučića, Martina Meršića st. i Dometra Lemperga, potom, drugom zgodom⁵⁷ bilješke o Petru Jandriševiću, Demetru Roženiću, Pepiju Radostiću.

Zanimljiviji su oni tekstovi gdje Horvat predočava ili zaseban portret kojega pisca ili neku knjigu gradišćanskohrvatskoga književnika. Spomenut ćemo dva takva njegova teksta, koji otkrivaju najizrazitije i metodu njegova kritičkoga pisanja.

⁴⁷ B. Pavlović, O. c., str. 8.

⁴⁸ I. Horvat, *Dvi prošnje na hrv. inteligenciju i na peljače društvo*, Hrvatske novine 9/1937, str. 1.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ribar, *Ze gradišćansku hrvatsku akademiju* *Naš tajednik* 12/1947, str. 3, i 13/1947, str. 3.

⁵¹ I. Horvat, *Dobre igrokeze za knjižnicu Kulturnoga društva*, Hrvatske novine 44/1932, str. 1 – 2.

⁵² I. Horvat, *Spomenimo se dobročiniteljev našega naroda!*, *Naša domovina* 1940, str. 50 – 55.

⁵³ O. c., str. 50 – 52.

⁵⁴ O. c., str. 52 – 54.

⁵⁵ O. c., str. 54 – 55.

⁵⁶ I. Horvat, *Našim pjesnikom - jačkarom u spomen*, Gradišće 1954, str. 45 – 49.

⁵⁷ Gradišće 1958, str. 66 – 70.

Pišući o zbirci pjesama *Vigilija* Augustina Blazovića⁵⁸ uvodni dio posvećuje pristup recepciji poezije općenito, ali i Blazovićevim pjesmama, jer Horvat i ovdje ne zaboravlja odaziva posvećivanju, tojest uputama za razumijevanje: "(...) čitanje umjetnih pjesam nije svakidani posao. Ono potribuje osobitu duševnu pripravnost, duhovnoga napora, truda i razmišljanja. Jednu i drugu moraš dva-i triput preštat, dokle ju, zaronivši u misli pjesnika, pravo shvatiš i uživaš, a kod nekih treba da znaš i književni jezik."⁵⁹ Potom naglašava kako Blazovićeve pjesme nisu namijenjene pjesnicima, književnicima i obrazovnim ljudima, nego seljačkome narodu. Ktome dodaje: "Prva je dakle pjesnikova namjera, da svojim pjesmami 'batri, zbudja, razdramuje i razvaljuje naš mali narod u Gradišću'. I daga u vjeri i ljubavi božjoj jača."⁶⁰ Sluteći u Blazovićevim pjesmama i zrnca modernosti, što mu i sam autor u predgovoru zbirke *Vigilija* sugerira⁶¹, Horvat modernost raspoznaje na trima razinama: na predmetnotematskome fonu⁶², modernoj formi pjesničkoga izraza⁶³ i u uporabi književnog jezika⁶⁴. Pritom, barem globalno, elaborira predmetnotematski fon i uporabu književnoga jezika, ali sadržaj shvaćanja što je moderna forma ostaje samo na toj sintagmi, iako se sa sigurnošću može pretpostaviti da pod modernom formom podrazumijeva istodobne i neke male odmake od tradicionalne gradišćanskohrvatske versifikacije i neke predmetnotematske novine Blazovićevih pjesama. Nakon toga uvoda u razumijevanje slijedi prepričavanje predmetnotematskog sloja po ciklusnim odjeljcima, u kojima pronalazi pragmatki mu vrijedne teme (:oltarni sakrament, opstanak gradišćanskih Hrvata, jezik i asimilacija, pouka). Poslije nekoliko "stilističkih"/stilističkih opaski, obilata navođenja pjesničkih primjera, Horvat neće ispuniti ni to da opiše korice knjige i kao *post scriptum*, ispod svojih potpisnih inicijala, i ovo: ("Vigilija je za dobiti kod autora: Wien I, Habsburgergasse 7")⁶⁵. Pišući o Ivanu Blaževiću⁶⁶, kao i u kraćim, već spomenutim, portretima, primjenjuje Horvat biografsku metodu, kombinirajući je sa sadržajima književnih djela.

U pokušaju da se tipologiziraju književnokritički i publicistički prinosi Ignaca Horvata poteškoća je u tome kojom ih književnoznanstvenom sintagmom označiti. To je i razumljivo kada se zna da on nije bio poznavatelj određenih smjerova istraživanja književnih tekstova, ili to nikada nije pokazivao, što je manje moguće. Iako možemo pokazati opću shemu njegovog istraživanja književnosti i književnih pojava, tu shemu ni u kom slučaju ne možemo nazvati čvrstim sustavom. Vjerojatno Horvat nije ni imao ambicija da stvori određen, prepoznatljiv kritički stav. Taj se sustav ne može prepoznati i zbog nekoliko znakovitih obilježja njegovih književnokritičkih, pragmatkih i sličnih tekstova.

Prvo, Horvat ne rabi ni recentno mu, ni povjesnokritičko, nazivlje, niti rabi neke svoje specifične terminološke naznake, koje bi se, barem implicitno, dale u njegovim tekstovima raspoznati svojim "opsesivnim" sadržajem. Bez obzira na to što nije imao ambicije stvarati

⁵⁸ I. Horvat, *Kroz Blazovićevu "Vigiliju"*, Gradišće 1962, str. 47–51.

⁵⁹ O.c., str. 47.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ A. Blazović, *Vigilija-bdjenje ili virostovanje*, vlastita naklada, (umnoženo pisaćim strojem), Beč 1961.

⁶² *Kroz Blazovićevu "Vigiliju"*, str. 47: "Ar pjesnik Blazović ne kolobari nek oko svoga sela i turma, nego raspusti svoje misli, kao roj pčellc, široko i daleko, po svi gaji i kraji - problemi - današnjega života."

⁶³ Ibid.: "...a svoje pjesme slaže u naraznollčnije stilhe, u navadne stare i nenavadne, slobodnije moderne forme."

⁶⁴ Ibid.: "I premda se savršeno zna izraziti - kad piše članke ili pjeva jačke - u našem narječju, ipak se, u smislu mlade hrvatske generacije, uspješno pokuši i s književnim jezikom."

⁶⁵ O.c., str. 51.

⁶⁶ I. Horvat, *Pjesnik Ivan Blažević, Na 25. godišnjicu smrti*, Gradišće 1971, str. 48–52.

vlastiti, ili barem u naznakama slijediti tuđe stavove, i što naprosto iz pragmatičnih razloga nije možda ni bio svjestan da neki njegovi tekstovi berem naliče književnokritičkim, čudno je da nema implicitnih naznaka, jer bi upravo one i detektirale njegova stajališta. Kada bismo učinili i stanovitu tipologiju književnokritičkih Horvatovih tekstova, odredivši ih kao "podžanrove" (programi, upute, objave, kritike, ogledi, komentari, osvrti, portreti, itd.) Upućuje nas to samo na to kakva je globalna narav, ili čak struktura, pojedinoga njegova teksta, ali ne i na to kakav je on kritičar, na koje se književnokritičke i književnoteorijske strukture oslanja, ili ih, možda, sam stvara. Jamačno, govorimo o njegovoj implicitnoj "poetici" svjesni da eksplicitna nije nikako nazočna. Čak i tamo gdje se ta eksplicitnost donekle i nadaže, kao naprimjer u tekstu *Od čega neka osobito pišu naši pripovidači?*, to je izvanliterarna eksplicitnost. To stoga što eksplicitni zahtjevi računaju na književnost tek kao posrednika drugačijih, ne književnih, struktura, ciljeva, namjera. Književnosti se te strukture tiču tek toliko što je ona, uz novinske žanrove, najprikladniji medij kroz koji se mogu realizirati. Znači, kada i prepoznajemo konture sustava, struktura mu je ako već ne antiliterarna, a ono svakako izvanliterarna. Pomalo to zvuči i apsurdno kada znamo da su takvi tekstovi kanili biti literarni program, ili neki njegov bitan program.

Dakako da je izvanliterarni kontekst i sve njegove složene razine (sociološki i socijetalni moment, političko pitanje, snažan prosvjetiteljski zahtjev, itd.) mora i dovesti do izvanliterarnih struktura teksta koji je htio govoriti upravo o literaturi. Nedvojbeno je da Horvat cijeloga svoga kritičarskoga djelovanja nije zapažao tu vlastitu strukturnu zamku, jer bi na njoj otpočetak uznastojao, ne samo zbog boljitka buduće detekcije sebe kao kritičara, esejista, itd, nego bi naprosto, s obzirom na njegov intelektualni utjecaj i poticaj, i slika napretka, raznolikosti i kvalitete gradišćanskohrvatske književnosti bila drugačija. Ovako, Horvat joj je, nesvjesno, "oduzimao" pravo na vlastiti govor, na vlastitu (ne)mogućnost, jer su se takva stajališta jednostavno javljala kao osnovna svijest gradišćanskohrvatskoga književnika, bez koje se nije mogao suočiti s vlastitim promišljanjem o tome, ili barem upitom.

Doduše ni ovdje ne valja generalizirati, jer Horvat je poglavito u svojim člancima pisao o prozi i njenim žanrovima, ali je isto tako nedvojbeno da su njegova stajališta s izvanliterarnim registrom zahtjeva itekako djelovala i na pjesničko stvaranje, da djeluju čak i danas kada se dio gradišćanskohrvatske poezije utječe najmodernijim poetskim tendencijama ne samo na njihovu jezičnome prostoru. To je još indikativnije stoga što se već odmah poslije drugoga rata to vrijeme u kulturološkom smislu nazvalo "Hrvatsko doba"⁸⁷.

Drugo, osim kritičkostrukturne neukazljivosti/neusustavljenosti zamjetna je i nedosljedna, ili barem prefleksibilna, elaboracija tih, u biti, izvanliterarnih krugova interesa Ignaca Horvata. Izvanliterarna se tema njegovih tekstova, koliko god bila eksplicitna, za razliku od literarne koja nema ni literarnih naznaka, elaborira na idejnoj ravni s jedne strane povijesnom transcendencijom a s druge recentnim uputama za mogućnost njene reaktualizacije. Drugačije rekreiranje povijesne rekonstrukcije ima se ugraditi u recentnu konstrukciju svijesti. Na praktičnoj pak ravni elaboracija živi od premisa (:izgubljena povijesnost) čiji će se neki izgubljeni segmenti (:narodna svijest, jezik, reaktualizacija općenito, književnost, itd.) reaktualizirati putem posrednika (:novinarstvo, književnost, umjetnost

⁸⁷ Ribar, O.c., Hrvatske novine 13/1947, str. 3: "U prilagođivanju i usavršavanju jezika doprineslo je najveć posljednjih 25 let, a između spisateljev najviše naš neiscrpjivi pisac, *Ignac Horvat*. Velika je njegova vrednost u tom da je stalno zbuđao, odgajao i zabavljao naš hrvatski narod, ali budućnost će mu ceniti još više to, da je za ta cilj zadobilo tako neutrudljive i zaslužne suradnike (...) Kad se jednoč napiše kulturna povest gradišćanskih Hrvatov, nazvat će se posljednje razdoblje, baš zato po njemu Horvatovo doba."

uopće, kulturna društva, škole, pojedinci) u narodnu svijest, tojest čvrst narodni identitet, što će, opet, biti temelj budućnosnim projekcijama. Budući da je cilj tako velik, jasno je da kolektivni identitet u svojim strukturama dobiva ono što prijenosnici, zbog postizanja toga cilja, gube. Ovdje se zapravo pokazuju sve mane i vrline prosvjetiteljskih koncepcija. Naime, ne dovodeći u dvojbu cilj i pristajući na svoju neautonomnost, pitanje je ne koliko posrednici pristaju na svoju procesualno- estetsku samozatajnost, nego koliko su svjesni da upravo samozatajnost te vrsti, doduše, stvara koherenciju u strukturi kolektivnoga identiteta, ali joj istodobno svojom zatajnošću i odmažu da postigne svoj puni kreativni potencijal.

Mikrostrukture koje elaboriraju Horvatovi tekstovi imaju nekoliko ključnih uporišta. To su: intelektualci (duhovnici, školnici, narodni pisci, "peljači" raznovrsnih kulturnih potreba, jačkari, itd.) seljaštvo, jezik (i narodna kultura). Receptivna distribucija i interakcija tih čimbenika izgledala bi ovako: polazište su seljaci kao osnovni nositelji identiteta u kulturi i jeziku; seljačka su kultura i jezik temelj hrvatsko svjesnim intelektualcima da rekreiraju tu kulturu i jezik, da ih samo s tom sviješću umjetnički realiziraju, ali ne dalje od duha i receptivne moći sela; tako se rekreirana kultura, kao vraćanje zaborava, sa svojim specifičnim duhom i minimalnim jezičnim mijenama sada natrag nudi selu, kako bi ono sve to prihvatilo kao svoje zaboravljeno blago, kao svoj i općegradišćanskohrvatski identitet. Intelektualci su rekreativci koji rekreiraju kulturno blago po zakonima sela, istodobno su učitelji, jer trebaju educirati seljaštvo kako da na najlakši način prihvati ono što se zbog društvenih i ostalih tijekova zaboravilo, te ujedno i zabavljaju u svojim "metodama" (tojest, segmentima ili cjelokupnom strukturom svojih djela) kako bi edukacija bila što uspješnija. U tome su ključne dvije stvari: jezik kao temelj i materijal djela (dakako, i njegovo umjereno restrukturiranje) i recipijenti (seljaci, selo). Selo je i seljaštvo u toj receptivnoj distribuciji i interakciji zapravo pasivno, ono nudi samo svoje povijesno sjećanje. Interakcija, odnosno njen uspjeh, podrazumijeva istodobno i identitet i ponovno zadobiveno hrvatstvo.

Treće, kritičkoteematski krug Horvatovih tekstova oslanja se u toj receptivnoj distribuciji i modelu interakcije samo na određene razine koje bi imale biti primjerene buđenju narodne svijesti. Specifičnostima tih tema na neki se način oduzima opće, internacionalno značenje. Otuda u Horvata za književnika ili pisca sasvim određen naziv - narodni pisac. Međutim, i to se može interpretirati u svojoj inverziji. Naime, ono što je Horvat podrazumijevao pod "narodnim piscem" točno je ono što se danas u suvremenij znanosti o književnosti naziva pučkim piscem⁶⁸. No, kako je pučko u sebi sadržavalo i narodno, tojest popularno, štivu koje u svojim konstrukcijskim strukturama sadrži raširene svoje sheme, da i ne govorimo o shemama predmetnotematskim, ne valja uskraćivati i širu recepciju od one uže, u kojoj je i zbog koje je to štivo i nastalo. Nije to problem koji valja ovdje rješavati s te ravni. Ipak, navodi nas to određenje (pučko) da se vratimo mogućoj detekciji Horvatovih nebeletrističkih tekstova (:programa, ogleđa, komentara, osvrtā, recenzija, itd.).

Rekli smo: Ignac Horvat u svojim člancima ni implicitnim naznakama ne pokazuje kakav je zapravo književnokritički pisac. Osim toga, rečeno je da izvanliterarna elaboracija literature u svakom slučaju ima nedvojbeno prosvjetiteljsku funkciju. No, prosvjetiteljstvo, dakako nikad ne u smislu stilske formacije, određuje tek idejne njegove zasade, ne i strukturu provedbi tih ideja. Ali, kako je nedvojbeno da u Horvatovim nebeletrističkim tekstovima ima znatnih zasada biografizma, sociologizma, historizma, itd, naravno bez značajnijih filozofskih elaboracija, usudio bih se reći da je on zapravo učenik pozitivizma, da se u njega osjeća stanovit rudimentarni pozitivizam koji bismo mogli nazvati i populističkim, odnosno

68

O tome, npr.: M. Bošković-Stulli: *Usmena književnost nekad i danas*, Prosveta, Beograd 1963, str. 5 - 115.

pučkim. Taj, tek u globalnim implikacijama nazočan, pučki pozitivizam zapravo u osnovnim svojim provedbenim "metodama"/"metodama nalikuje na realizaciju onih uputa koje je sam Horvat davao za pisanje pučkih štiva. Prvovrsno je zamjetan pragmatizam namjene, potom kritičko- teorijska neosvještenost, jasnoća izricanja jednostavnih ideja, improvizirana i vrlo fleksibilna elaboracija, denotativnost edukacije, opis primjera, inzistiranje na vrijednosti izvantekstovnih struktura i svijest o pragmatiskim učincima uvjeravanja. Kad bismo se poslužili Horvatovim metodama, onda bismo mogli spomenuti da mu je tome najvjerojatnije pomoglo svećeničko propovijedno iskustvo, duhovna naobrazba i široko poznavanje više društvenih znanosti.

Istodobno, ovakva raščlamba Horvatovih nebeletrističkih radova, onih najkarakterističnijih, pomoći će nam da lakše shvatimo i metode kojima je on pristupio svojim jezikoslovnim i književnim tekstovima, prvovrsno u svojih pet prozih knjiga, kao i u dramama, tekstovima za djecu i u onome što se naziva duhovnom književnošću.

III.

Ignac Horvat nije prvi od gradišćanskohrvatskih intelektualaca koji je shvatio da razvitak kulture, a navlastito književnosti, počiva na jezičnome temelju. Svijest o tome živi do danas, počevši negdje od polovine prošloga stoljeća⁶⁹. Iako je bio nagovoren⁷⁰ da piše hrvatski već na početku svoga publicističkoga i književnoga rada, Horvat najveću pozornost poklanja upravo problemu jezika. Štoviše, on je poticao i ostale da se tim problemom, barem sporadično, bave ili da ponekad iznesu svoje mišljenje o tome. Dakako, prava je šteta što mnogi od jezikoslovnih članaka nisu potpisani, iako je većina, jamačno, Horvatovih. Možda je Horvatov članak i *Čistoća jezika*⁷¹, koji je tiskan "Polag predavanja u djačkom 'Kolu'". Bez obzira je li njegov, ili ne, znakovit je za stanje jezikoslovnoga duha tridesetih godina među gradišćanskohrvatskim intelektualcima. Tekst objašnjava koji su uzroci zbog kojih valja paziti na čistoću jezika: "Jezik je najčujenije zlamenje naše narodne posebnosti. (...) Jezik je sredstvo lipe umjetnosti, kot najvišega reda narodne kulture (...) Jezikom kažemo i svoj duh. (...) Jezik je konačno naše jerbinstvo od preocev ko smo dužni kot vsako vridno jerbinstvo držati u poštenju. (...) Jerbinstvo se mora čuvati; s njim i na njem se mora pak i delati, da bude uvek sposobno vršiti naloženu mu službu u obitelji i narodu.", te na kraju spacionirano: "... ar ki proizvodi nove riči, posvidočuje s vsakom novom riči svoju volju, da opstoji i u budućnosti."⁷²

Takvih je predavanja, i članaka, bilo više. Navlastito su se predavanja održavala u tijeku jubilarnih ili kojih ostalih godišnjih skupova, a gotovo nijedan od govornika nije propustio progovoriti koju i o jeziku⁷³. Horvat je, kao intelektualac zainteresiran za

⁶⁹ V. npr.: Hadrovics, O.c.: J. Hamm. *Položaj i značaj gradišćansko- hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe*, u: Gradišćanski Hrvati, Beč 1974, str. 45—52; I. Brabec, *Hrvatski govori u Gradišću*, u: O.c., str. 61—90; G. Neweklowsky, *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*, Verlag der Osterreichischen Akademie de Wissenschaften, Wien 1978; B. Finka, *Gradišćanskohrvatski jezik i njegovi priručnici*, *Jezik* 5/1973—74, str. 142—147; A. D. Duličenko, *O položaju suvremenog gradišćanskog hrvatskoga književnog jezika u Austriji*, *Čakavska rič* 1/1976, str. 35—63; A. Jembrih, *Gradišćanskohrvatski jezik između norme i kodifikacije*, *Književni jezik* 1/1986, str. 7—21; itd.

⁷⁰ V. bilj. B.

⁷¹ *Čistoća jezika*, Hrvatske novine 52/1935, str. 2.

⁷² Ibid.

⁷³ V. npr. *40. ljet Hrvatsko kulturno društvo - 40. ljet na djelu za narod 1929—1969*, HKD, Željezno 1969, str.: passim.

prosperitet svojih sunarodnjaka i kao predsjednik Hrvatskoga kulturnog društva, bio je najčešći govornik⁷⁴. Iako se takvom vrstom djelatnosti u vezi s jezikom prvovrsno htjela ostvariti želja za rekulturacijom, rekrutacijom, itd, jamačno to nagnuće nije bilo i bez stanovita političkoga naboja⁷⁵, i u tridesetim godinama i neposredno pred drugi rat⁷⁶. Valja pritom voditi računa i o tom da mnogi članci koji su govorili o književnosti zapravo govore o jeziku, i obrnuto, što je i danas slučaj u člancima gradišćanskohrvatske publicistike. To je i razumljivo s obzirom na to da je jezik entitet opstojnosti, a književnost entitet jezične opsluživosti i distribucije, njene funkcionalne provjere.

Početak 1940. g, točnije 24. veljače, Ignac se Horvat u *Hrvatskim novinama* u rubrici *Jezikoslovne crtice*, prihvatio pisanja dvanaest tekstova koji su ponajprije imali edukativne značajke, a govorili su o hrvatskim narječjima, sintaksi, tuđicama u jeziku, odnosu starih gradišćanskohrvatskih pisaca prema jeziku (povijesni aspekti gradišćanskohrvatskoga jezika), odnosno hrvatskoga književnog jezika prema gradišćanskohrvatskome, potom o korisnosti hrvatskoga književnog jezika, a posljednji je nastavak zapravo neka vrsta plana i izlaganja koji su uzroci da je autor krenuo u tu vrst spisateljskoga posla. Iako su nastavci naslovom strogo precizirani, valja istaknuti da se Horvat u njima uvijek i ne drži zadane teme, pa ponekad, naprimjer, veže ili miješa ortografske sa sintaktičkim problemima, dijakrone (povijesne) aspekte jezika s književnim problemima, opis narječja s izlaganjem aktualnih zbivanja u gradišćanskohrvatskome jeziku, itd.

Prvi nastavak *Jezikoslovnih crtica* ima naslov *Čakavsko-ikavsko narečje*⁷⁷. Kratak uvod naviješta problem nepoznavanja jezika, čemu je uzrok s jedne strane to što se hrvatski ne uči u srednjim školama, a s druge su nepoznavanju jezika pridonijeli i sami rodoljubi koji su narodu davali jezikoslovne poduke a da i sami nisu dobro znali hrvatski, pa su tako više naškodili nego pomogli hrvatskome narodu jer su iskvarili "jezičnu ćut" (narav) toga naroda. Horvat nema namjeru svojim *Jezikoslovnim crticama* nadomjestiti to što je propušteno, niti misli da su novine pravo mjesto za to. Stoga on čitateljima preporuča kakvu hrvatsku slovnicu (gramatiku), ako ništa ono *Drugu* i *Treću štanku*⁷⁸ ili *Kratki hrvatski pravopis*⁷⁹, ali je bolje od toga čitati hrvatske knjige. Dobro je imati i kakav hrvatski rječnik, ali bolje je, kaže Horvat, da se taj rječnik ne upotrebljava, "ar pravomu piscu mora biti ričnik u glavi". Na kraju toga uvoda apelira autor na svijest čitatelja u vezi s hrvatskim jezikom. U središnjem dijelu Horvat opisuje narječne osobine, povijesnu dimenziju jezika (starost), kao primjer navodi izvadak iz pisma Krste Frankopana pisano biskupu Jožefiću 1527. g, piše o mijenama koje su došle Gajevom reformom u Hrvatskoj i zaključuje kako tih mijena nije bilo među gradišćanskim Hrvatima, što je u kontradikciji s nekim ranijim nastavcima *Jezikoslovnih crtica*.

Drugi je nastavak naslovljen *Značajnosti čakavskoga narječja*⁸⁰. U njemu Horvat nabraja, i primjerima iz gradišćanskohrvatske prakse potvrđuje, četrnaest od sedamnaest razlika između štokavskog i čakavskog narječja koje je zabilježio V.S. Karadžić (Štefan Vuk

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ V. npr. faksimil pod naslovom *Hrvatski jezik u nimškom Ostmarku* s potpisom I. Horvata, objavljenom u *Hrvatskim novinama* 11/1988, str. 8.

⁷⁷ *Jezikoslovne crtice. I. Čakavsko-ikavsko narečje*, Hrvatske novine 8/1940, str. 2.

⁷⁸ Ivan Dobrović, *Druga štanka za hrvatske narodne škole III i IV razreda u Gradišću*, Beč 1926; I. Dobrović, *Treća štanka za V-VIII razred* Beč 1929.

⁷⁹ Autor je Horvat, a učinio ga je po Boranićevu *Pravopisu*.

⁸⁰ *Jezikoslovne crtice. II. Značajnost čakavskog narječja*, Hrvatske novine 9/1940, str. 2.

Karadžić). Na osnovi toga Horvat misli da su južnogradiški Štoji štokavci samo po upitno-odnosnoj zamjenici *što*, a ostale su štojske jezične strukture iste kao i čakavske. Horvat zaključuje da su Štoji doselili u Gradišće prije jezičnih mijena u staroj domovini, koje su bile "najljuče u 16. i 17. stoljeću", pa je sve što su Štoji donijeli u Gradišće upitno-odnosna zamjenica *što*.

Treći je nastavak posvećen štokavskome narečju⁸¹, a vrlo je zanimljiv zbog toga što Horvat navodi mišljenje stanovitog hrvatskog povjesničara i jezikoslovca koji se krio pod pseudonimom L. v. Südland, i koji je u nekoj svojoj knjizi postavio tezu: "Upitnica što?, kot i neki obliki štokavskoga narečja postali su iz čakavštine pod uplivom romanskoga jezika."⁸² Četiri su primjera navedena u korist te Südlandove teze. Prvi je vlaški (rumunjski) upliv na slovensko č i ć, pa se oni mijenjaju u št. Drugi je glas l što ga čakavci i kajkavci imaju na kraju koje imenice ili glagola u participu, "ali štokavci ne podnašaju ovoga glasa l na koncu riči, nego ga prominu na o (ili u)" što opet naliči nekim romanskim jezicima (francuskom i talijanskom)⁸³. U trećem se slučaju radi o glasu h u genitivu plurala: "Oni, štokavci, imadu upravo neku odvratnost od glasa h, ter ga vsakude izbigavaju kada nek moru", što je opet romanski utjecaj. Četvrti primjer "Čakavci i kajkavci velu: hoću piti, a Srb veli: hoću da pijem", a i to je primjer romanskoga utjecaja, navlastito rumunjskoga. L. v. Südland, hrvatski povjesničar i jezikoslovac, pomaže Horvatu i da riješi pitanje ijekavskoga govora: "Srbi su, more se reći, uvek govorili ekavski (...) a Hrvati opet ikavski (...) Nut, kako su se tokom stolećev Srbi i Hrvati u nekih kraji vrlo mnogo mišali, pomišal se je i njihov govor, ter je iz hrvatske ikavice i srbske ekavice nastala po času ijekavica." Na kraju toga trećega nastavka Horvat ne priseže na istinitost Südlandovih tvrdnji, ali ih drži zanimljivim, kao i mi, uostalom.

Iako se četvrti nastavak⁸⁴ kani baviti sintaksom, odnosno onim primjerima u kojima se u gradišćanskome najviše griješi, gotovo trećina teksta razmatra sintagmu "hrvatski stil" Antuna Radića⁸⁵, čiji sadržaj Horvatu pragmatično odgovara, i to dvovrsno: da bi pred jezikom divinizirao narod u svojoj posebnosti, te da bi naglasio kako će narod imati svoga stila ako poštuje i sintaktičke zakone, ili primjer, od kojih navodi pet: o mjestu glagola u rečenici, o upotrebi enklitika i veznika *ali*, uporabi dvaju prijedloga o kojih "vsaki ima u rečenici svoj padež" i o uporabi posvojnih i pokaznih zamjenica i pridjeva. To se sve, kaže Horvat, može naučiti tek iz hrvatskih knjiga.

Tuđicama je Horvat posvetio dva nastavka⁸⁶. U prvome i dijelu drugoga, oslanjajući se na Ivana Broza i Tomu Miklošića, on, na osnovi mnogih primjera, govori o porijeklu tuđica u hrvatskome, napose u gradišćansko-hrvatskome jeziku (:kršćanstvo, jezični dodiri, specifičnosti, itd.), a pred kraj navodi i uzroke primanja tuđica. To su: duhovna lijenost i oholost (da se tko učini učenijim, itd.). Oni koji to čine su i pisci. Oni kvare jezik tuđicama, ili zato da bi izgledali učeniji ili zato što svoj jezik doista ne poznaju, pa su pod utjecajem tuđe književnosti. Ti potonji su i najčešći, a njihovo je djelovanje to pogubnije što im knjige dođu do najzabitnije seljačke kuće.

⁸¹ *Jezikoslovne crtice. III. Štokavsko narečje, Hrvatske novine 10/1940, str. 2.*

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.* "(Človik je zaistinu voljan, da veruje ovoj tezi, kad čuje na primer neke naše Poljance i Frakanavce ovako govoriti: orau, kabau, kotau, vidiu - ar ovo gluši po rumunjsku.)"

⁸⁴ *Jezikoslovne crtice IV. O stilu i slaganju rečenic, Hrvatske novine 11/1940, str. 2.*

⁸⁵ A. Radić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*, u: *Sabrana djela XV*, str. 23.

⁸⁶ *Jezikoslovne crtice. V. Tuđe riči u hrvatskom jeziku, Hrvatske novine 12/1940, str. 2, VI. nastavak u: Hrvatske novine 13/1940, str. 2.*

U najambiciozniji se pothvat upustio Horvat u trima nastavcima *jezikoslovnih crtica* koji su naslovljeni *Naši stari pisci i hrvatski jezik*⁸⁷. U tim je tekstovima Horvat prvi učinio razdiobu u razvitku gradišćanskohrvatskoga jezika na osnovi pisanih/tiskanih književnih predložaka. "Ako ne i potpuno točno, ali vesejedlyno" on taj razvitak razdiobljuje u tri razdoblja: I. vrijeme književne primitivnosti, od 1763. do 1864; II. vrijeme jezičnoga obnavljanja, od 1864. do 1885. g; III. vrijeme normalizacije pismenoga jezika, od 1885. do 1914. godine.

S pravom Horvat dvoji treba li prvo razdoblje započeti 1763. g, jer osjeća da je početak gradišćanskohrvatske književnosti mnogo stariji, ali on ne zna nijednu stariju knjigu od one Eberharda Marie Kragela pod naslovom *Csetvero-versztni persztan*⁸⁸. U tu grupu "prvih" knjiga ubraja on još knjige Jože Ficka *Hizsa zlata*⁸⁹ i *Razlaganye velikoga Katekiz-musa*⁹⁰, te *Kerschansko Katolicsanzki Nauk*⁹¹, Tome Jordana, a spominje i četvrto pouz-dano izdanje⁹² knjige *Hisa zlata*⁹³ Lovrijenca Bogovića. Tim piscima Horvat, jezikoslovno, prigovara da nisu znali ništa, ili skoro ništa, o gramatici hrvatskoga jezika. Zapravo, oni su pisali hrvatskim riječima koje je narod tada poznavao, ali je stil njihova pisanja bio potpuno tuđ, nehrvatski. Nabroja im ove "gramatikalne pogriške": nepoznavanje pisanja velikih i malih slova (velikim slovima, naime, pišu sve imenice); zajedno pišu riječi koje ne bi trebali tako pisati, napose kada se radi o enklitikama i prijedlozima; ne razlikuju *si* (sebe) i *svi* (svi), nepravilno uporabljaju slovo *J* (jimati, jigra, Jivan, jistina), a kada je potrebno, zamjenjuju ga s *I* (moi, tvoi, divoika, itd.); neke riječi upotrebljavaju krivo (*kruto* umjesto *jako*, *posudi* umjesto *daj*); "stvaraju i loše, čemerne riči" (*štovac* namjesto *štillac* ili *čitalac*, *ničemurnost*, *ljudomorac*, itd.); osobito su nehrvatski u sintaksi. Potom, umjesto slova *dj* i *lj* gotovo redovito rabe slovo *J*, ali, po Horvatu, to nije pogreška nego jezična arhaika, a starodrevno i lijepo u njihovu jeziku jest i to "da rado hasnuju aorist". Nabrojenim pogreškama valja još, po Horvatu, pribrojiti latinizme i germanizme, pa je, globalno gledajući, njihov jezik vrlo težak, na ponekim mjestima gotovo nerazumljiv.

Ipak, Horvat zamjećuje da je od spomenutih knjiga ponajbolja Kragelova, ona je i najhrvatskija. Kragelov je jezik bogat, lagan i razumljiv, a znao je taj autor stvarati i nove

⁸⁷ *Jezikoslovne crtice. VII, VIII. I IX. Naši stari pisci i književnost*, Hrvatske novine g. 1940, brojevi 14, 15 i 16, uvijek na str. 2.

⁸⁸ *Csetvero-versztni duhovni persztan, ki sztoji va martyvom Premislyavanu csetiri poszlidnnyi dugovanyih: I z vech pobosnih knjig -zkupa zibrati, y na -zaki-danyi -zpominak, Kot ne manye na veliku du-snu hajzan jzemu hervatszkomu narodu darovan od p. Eberharda Maria Kragela, Réda Servitanjzkoga Maljnika. Cum permissu superiorum, Soproni. Stampan pri Jivanu Joszefu Szieszu, 1763.*

⁸⁹ *Nova Hizsa zlata moléchemu Kerscheniku va ruke dana, Va kojzje nahajaju zibrane Jutarnye Vecseryne Maljsne, i pri drugi prilikah hajznovite Molitve kot i Lytanie ter z-vechega sze nove duhovne Jacske Z-trudom, i potroskom Priszioskoga Farnika na obsinsku pobosnoszt van dane. Stampane Soporni kod Katarine Kulcsár. Leti 1829.* Ficko je zapravo preradio Bogovićeve knjige. O tome vidi: S. Zvonarich, *Franjevci kao utemeljitelji...*, str. 109.

⁹⁰ *Razlaganye velikoga Katekizmusu va kom jze nahaja jze, csa jze Kerschanszke Vere nalizse z Kratkim Razlaganyem Czrikveni Czeremoniov z trudom i potroskom priszioskoga farnika popiszano, i stampano, Soproni kod Katharine Kulesár va leti 1836.*

⁹¹ *Kerschansko Katholicsanzki Nauk ali razlaganye szii nadillymi, i szvetacsni Steny' i Evangyely dva Deli. Pervi del ali nedilye, i Szvetki Goszpodina po redu czrikvenoga Leta krez Thomasa Jordán, Oszlopszkoga Farnika. Stampano kot Karola Romwaller. Soproni va Leti 1857.*

⁹² *Hisa zl'ata z-maryivim trudom, y z-velikum szkerblyum uzidana, pri sz. brigu kalvarie od P. Laurencziusa Bogovicsa marinjzke Prov. Réda Sz. Ferencza Sferatinjzkoga Nedli. Horvat. Prod. Blasenoí Diviczi Maril Selézsanzkoi Olj rovana, ter Sz. Otczu Szeralfnszkomu Preporucsena, Za obatrenye pobósnoga horvatczkoga Naróda:va kol jze nahajaju izibrane molitve, officiumi, litanie, bratinsztvo, blagoszlovi, krisni put, Ugodne jacske, kerschanszki nauk, y zerczalo k - sz. szpovidí. Cum permissu superiorum. Stampana va leti 1754. Pri Joszefu Szieszu.. To je prvo provjereno izdanje. V Zvonarich, O.c., str. 104.*

⁹³ *Ibid.*

riječi, loše i dobre, pa Horvat zaključuje da se E.A. Kragel bavio i hrvatskim jezikom, što se ne može reći za Ficka, čiji je jezik i način pisanja bio "prilično prost i vsakidani, a pokidob je bil Ficko rodom Slovenac (vend), nije ništa neobično, da je to čutitit i u jeziku njegovih knjig".

Iako tim starim gradišćanskohrvatskim piscima Horvat nalazi toliko grešaka, on ih ne osuđuje, niti se čudi njihovu stilu pisanja. Opravdanje im nalazi u nedostatku škola, nedostatku književnosti na hrvatskome jeziku. A i knjige na hrvatskome nisu bile "naročito savršene, neg nam kažu većkrat te iste falinge, ar se je hrvatska jezikoslovna nauka stoprv na početku 19. stoljeća počela zaspravlje gibati i razvijati". Ti su stari pisci bili bez primjera i uzora, oni su "guslali prez kajdov", no bolje je da su ih napisali i nepravilno negoli da ih uopće nisu napravili. To više što su te knjige u vrijeme kad su tiskanje bile jedina duševna hrana Hrvata u Gradišću, one su bile istodobno i knjige za čitanje i početnice i čitanke.

Naročito Horvat u tim knjigama cijeni njihove predgovore, jer u njima ne otkriva spisateljsku potrebu za književnom slavom, nego ljubav prema svome narodu i svijest o njegovoj potrebi za duševnom i duhovnom hranom.

Drugo razdoblje u jezičnom razvitku Horvat naziva *dob jezičnoga obnavljanja*. To je ono doba kada i gradišćanskohrvatski intelektualci počinju pratiti Gajevu jezičnu reformu i kada dolazi do znatnijih veza Hrvacana (Hrvata u staroj domovini) i Hrvata (Gradišćanaca). Sudionici, ili suvremenici, hrvatskoga narodnoga preporoda, počinju se zanimati za svekolike razine djelatnosti Hrvata izvan domovine a gradišćanski Hrvati, navlastito svećenici, prate tadašnji hrvatski tisak i postaju čak i članovi hrvatskih književničkih institucija. Doduše, zbiva se to tek šezdesetih godina XIX. stoljeća, ali svejedno to među gradišćanskohrvatske intelektualce unosi preporodne ideje. Pridonijelo je tome i to što austrijska vlada počinje voditi računa i o manjinama, pa je za hrvatsku manjinu 1854.g. prema Horvatu, tiskala u Beču *Početnicu za katoličke učionice u austrijskoj carevini*, "pisanu čistim štokavskim književnim jezikom", a četrnaest godina poslije ugarska je vlada donijela i školskih zakon o podučavanju i na materijnjem jeziku.

Horvat odmah zapaža da su sve te okolnosti pridonijele i tome da gradišćanskohrvatski intelektualci počnu razmišljati smislenije o svome jeziku, pa mu ne promiču jezikoslovna promišljanja koja je svećenih Štefan Robica iznio u prvom broju drugoga po redu⁹⁴ gradišćanskohrvatskoga kalendara (*Kerstjansko-Katolicsanszki Kalendar*⁹⁵).

On citira i ključni dio toga Robičina članka: "Hrvatskom jeziku naše krajine ide kot vodi, ka vsenek na jednom mestu stoji. All se ona izjapi, to je od sunca i vetra potrošena postane, ali začne gnjit, i na mesto čiste vode imaš smrdljivu kaljužu... Ostavimo sadašnji naš (s tudjimi riči) pokvareni jezik i govorimo drugoga... *Naše trsenje mora ada bit, k jeziku naših hrvatskih bratov se približavat, da budemo mogli s časom njihove knjige štat*⁹⁶. To ali ne smi naglo pojt. K tomu je potibno: 1. njihovoga pisanja način (stil), 2. one riči, ke oni imaju zviška naših, se naučit." Interpretira to Horvat na svoj način dodajući, sjetimo se Ante Radića, osvajanjem hrvatskoga stila.

Između mnogih sudionika te "dobi jezičnoga obnavljanja" (Jure Horvata, "farniki Zeichman, Blazović, Domanović", Šime Biric, itd.), Horvat smatra da je u tim gradišćanskohrvatskim preporodnim jezičnoknjiževnim kretanjima najradikalniji bio Gašpar Glavanić⁹⁷, kojega su svećenički drugovi smatrali zatiračem hrvatske riječi, jer je

⁹⁴ Prvi kalendar ima ovaj naslov: *Novi horvaczki kalendar na léto po narodjanyu Kristusza 1806. Léto obchinszko jimajuče dnévov 366, Stampano pri Antonu Szieszu.*

⁹⁵ Martin Meršić, *Prvi kalendar gradišćanskih Hrvatov - pred 100 ljeti*, Gradišće 1965, str. 65 – 68.

⁹⁶ Martin Meršić, *Prvi kalendar gradišćanskih Hrvatov - pred 100 ljeti*, Gradišće 1965, str. 65-68.

proučio hrvatsku gramatiku kao nitko dotad, čitao je marljivo hrvatske knjige, a osobito je kritizirao stare pisce, naročito Jožu Ficka⁹⁸. Osim toga, pokazao se vrsnim u sastavljanju školskih knjiga, njihovu prevođenju, pisanju tematski raznolikih pjesama itd. Horvat ga smatra najdarovitijim i najhrvatskijim piscem i stilistom toga razdoblja jezičnoknjiževne situacije navlastito zbog toga što je obnovio jezik a književnost nadahnua hrvatstvom. Prema Horvatu, ove su skupne osobine gradišćanskohrvatskih preporodnih procesa u jeziku: poštuju gramatička pravila (paze na velika i mala slova, na razdvajanje i "skupapisanje riči", na padeže, itd.), "samo sa slovom **h** nisu na čistom; no rado toga slova se ončas i u Hrvatskoj vodu [peljaju] teške borbe"⁹⁹, uvode slavenska slova **š, ž, č i ć** umjesto ugarskih: **sz, zs, cs, tj (ch)**, uzimaju riječi iz književnoga jezika Hrvačana (katkad ih dobro rabeći, katkada loše, ali stvaraju i dobre nove riječi), sintaksa je znatno bolja (germinizmi i latinizmi sve su rjeđi), i, što je Horvatu jednako dragocjeno, pisci toga razdoblja pišu u hrvatskome duhu i mnogo svjesnije negoli dotad.

Ima to vrijeme i "dodatni" kontekst: tiskaju se članci iz hrvatske i slavenske povijesti, primjeri iz usmene književnosti, itd. "Uopće: opstanak naše narodne grupe, očuvanje njegove svisti i materinjeg jezika postaje sada biti problemom, životnim pitanjem, nad kim se naši rodoljubi vsaki dan trapu glavu." Sve to navodi Horvata na pomisao da se načini rječnik "književnoga i hrvatskoga stila"¹⁰⁰, a radi obnavljanja jezika odnosno da bi se uzmoglo to narječje pripeljati u korito skupnoga hrvatskoga književnoga jezika". Zaključujući kritički razmaranje drugog razdoblja gradišćanskohrvatske jezičnoknjiževne situacije, Horvat gorko primjećuje kako sav taj pozitivni poticaj ima rezultat u tome da su knjige toga razdoblja bolje od najstarijih, poštuju koliko-toliko hrvatsku gramatiku, ali se pišu starim znakovima, pa i ako hrvatski a ono starim i prostom jezikom.

Doba normaliziranja pismenoga jezika treće je razdoblje u Horvatovoj razdiobi razvitka gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti. Po njemu, to je na stanovit način i nazadak u razvitku. Nalazi on tome više razloga. Naime, da su hrvatski pisci obistinili i distribuirali ideje Glavanićeva razdoblja, zbližavanje bi bilo vrlo blizu¹⁰¹. Iz političkih je razloga, međutim, prekinuta veza između stare domovine i gradišćanskih Hrvata, pa je prekinut i intelektualni dotijek na svim razinama. Stoga slijedi i jezičnoknjiževno nazadovanje, sve je opet upućeno na stari gradišćanskohrvatski fond/fon, narodni pisci zaziru od hrvačanskih riječi, a stil im navlastito odiše mađarskom provenijencijom. Nestaje hrvatskoga duha: "Knjige i listi ove dobe samo su po tom hrvatski, ča su pisani našim hrvatskim narječjem." Pridonio je svemu i upliv slovenskoga jezika, jer su neki, poput Ivana Muškovića¹⁰², mislili da je gradišćanskohrvatski mnogo bliži slovenskome nego hrvačanskome jeziku. Čak su se te teze pojavile početkom ovoga stoljeća i u Zagrebu, ali nisu imale većega utjecaja.

To razdoblje ima i svoju specifičnost: u njegovu tijeku u književnome životu sudjeluju i učitelji, koji pišu pravilnijim jezikom negoli u razdoblju prije pola stoljeća, ali nehrvatskim

⁹⁷ O njemu npr. Martin Meršič, *Gašpar Glasanić, pjesnik i urednik hrvatskoga kalendara*, Gradišće 1953, str. 57-65; Krpan, O.c., str. 51-55.

⁹⁸ V. npr. Ivan Dobrović, *Jožef Ficko, prisički famik i njegovo doba*, Gradišće 1965, str. 69-71; Krpan, O.c., str. 34-38.

⁹⁹ Znači da je Horvat poznavo polemiku između Riječke i Zagrebačke filološke škole.

¹⁰⁰ Usp. Jembrih, O.c., str. 11, ali ideja se o rječniku u Horvata javlja i prije.

¹⁰¹ *Jezikoslovne crtice. IX. Naši stari pisci i hrvatski jezik*, Hrvatske novine 16/1940, str. 2.

¹⁰² O njemu. Lovre Fabianković, *Crte iz života Ivana Muškovića*, Gradišće 1949, str. 32-37; Krpan, O.c., str. 59-62.

slogom (sintaksom) i bez hrvatskoga duha. Bilo je izuzetaka poput Mihovila Nakovića¹⁰³, koji se jedini usudio pisati "po pravu hrvatski". Osim njega spominje Horvat još Matu Karalja¹⁰⁴, Ivana Muškovića¹⁰⁵ i Ivana Čukovića¹⁰⁶. Osobitost među njima čini Mate Meršić Miloradić, koji je opet uzdigao književnost hrvatskim duhom i sviješću: "Ali ča se tiče jezika, on je ostal posredini." Ne zbog toga što nije znao hrvatski književni jezik, nego nije imao hrabrosti da, opet, unese novosti u gradišćanskohrvatski jezik. Nalazi u Horvat za to i opravdanje: prisilile su ga na to tadašnje okolnosti, nehaj i neznanje naroda, pa je rječnik i stil doveo do vrhunca, ali je hrvatski književni jezik ostavio po strani. Svejedno, pojavom Miloradića gradišćanskohrvatski se utvrdio, "normaliziral se", ali se nije pomaknuo prema hrvatskome književnome jeziku, a tome su pridonijele i Prikosovićeve *Naše novine*¹⁰⁷.

Seriju *Jezikoslovnih kritica* nastavlja Horvat u X. nastavku tomom *Hrvatski književni jezik i naše narečje*¹⁰⁸. Čini se da je ovdje u uvodu zakleti radićevac prepustio mjesto maretićevcu a u vezi s objašnjenjima naziva hrvatsko-srpski/hrvatski ili srpski ili srpski, i to na veoma pojednostavljen način, čak i spekulativno tumačeći odnos i povijesnu razinu hrvatskoga i srpskoga jezika, te Gaja i Karadžića. Bitan je cilj članka upozoriti na razlike između hrvatskoga (hrvaćanskoga) i gradišćanskohrvatskoga čakavskoga: u pitanju je razlikovna upitno-odnosna zamjenica, razlika između ijekavskoga i gradišćanskohrvatskoga jer "mi govorimo vsakarički", sklanjaju imenica, rječničkom fondu, naglasku. U četiri točke Horvat spominje veze i povezanost s Hrvatskom na jezičnome i kulturološkome planu, preporuča hrvatski stil (Radić), te se opet žali kako se sve lošije govori hrvatski u Gradišću.

Jedanaesti nastavak *Jezikoslovnih kritica* s naslovom *Korist hrvatskoga književnoga jezika*¹⁰⁹ tu korist vidi na dvjema razinama, kulturnoj i praktičnoj. Potom Horvat predlaže kako naučiti hrvatski književni jezik čitati i govoriti, daje osnovnu poduku o naglascima i njihovoj različitoj realizaciji na raznim gradišćanskim područjima. Posljednji nastavak (*Zaključna rič*¹¹⁰) zapravo je sažetak rasprava o jeziku i književnosti.

Jezikoslovnim criticama Ignaca Horvata posvećeno je više pozornosti zato što je to njegovo najambicioznije i najbolje realizirano djelo s područja jezikoslovlja, dijelom i književnosti, a možda čak i nacrt za knjigu, jer na jednom mjestu kaže "da nije bil naš cilj, da damo našim štiteljem iščrpnu i potpunu povest razvitka našega pismenoga jezika, a još manje povest naše književnosti; ar kad jednoč i do toga dojde, onda će to biti cela knjiga"¹¹¹. Ta serija novinskih kritica predočava Horvata kao jezičnog učitelja i savjetnika, povjesnika jezika, jezičnog analitičara i praktičara, dijalektologa i, naposljetku, književnog povjesnika. Globalna tipologija, koju je predložio, u razvitku gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti s jedne je strane kronološka (temelji se na pojavama nekih književnih djela ili društvenim mijenama), a s druge strane, što se jezika tiče, "ortografosko-sintaktička". Obje u sebi sadrže znatne porpuste, barem tako danas izgleda, iako neke Horvat i nije mogao

¹⁰³ I. Dobrović, *Mihovil Naković*, Gradišće 1950, str. 47-51; Krpan, O.c., str. 55-59.

¹⁰⁴ I. Horvat, *Mate Karali, prijatelj svoga roda i naroda*, Gradišće 1951, str. 43-45; Krpan, O.c., str. 48-51.

¹⁰⁵ V. Bilj. 102.

¹⁰⁶ Krpan, O.c., str. 84-87.

¹⁰⁷ M. Meršić ml. *Kako su se pred 40-timi ljeti rodile "Naše novine"*, Gradišće 1950, str. 43-46.

¹⁰⁸ *Hrvatske novine* 17/1940, str. 2.

¹⁰⁹ *Hrvatske novine* 18/1940, str. 2.

¹¹⁰ *Hrvatske novine* /9/1940, str. 2.

¹¹¹ *Ibid.*

izbjeći s obzirom na književnopovijesne i jezične spoznaje u gradišćanskohrvatskoj znanosti/"znanosti" do tada.

Što se kronološkoga, književnopovijesnoga, tiče, pomalo je neshvatljivo da Horvat na početak gradišćanskohrvatske književnosti stavlja E.A. Kragela. Jamačno, Horvat nije mogao znati za gisiński glagoljski fragment¹¹² koji je 1963. g. pronašao J. Hamm i na osnovi njega doseljenje Hrvata u Gradišće datirao znatno prije negoli se dotad pretpostavljalo¹¹³, ali je svakako znao za *Klimpuški misal* iz 1501, u koji je svećenik Juraj Vuković iz Jastrebarskog g. 1564. ćirilskim i glagoljskog slovima zapisao početak uskrsne pjesme i očenaš, a o tome je prvi na hrvatskom izvijestio Martin Meršić ml. još 1935.g.¹¹⁴ Između uskrsne pjesme i očenaša u *Klimpuškom misalu*, ili gisińskog glagoljskog fragmenta, do Kragela stoje još: Konzulov katekizma iz 1564. i *Postilla* iz 1568¹¹⁵, *Dusevne peszne* iz 1609. i *Druge kniige dussevnih peszan* iz 1611. g. autora Grgura Pythiraeusa Mekinića¹¹⁶, lekcioniari iz 1732.¹¹⁷ i iz 1741.g.¹¹⁸, Šošarićev molitvenik iz 1746.g.¹¹⁹, katekizam iz 1747.g.¹²⁰ još neki molitvenici i katekizmi¹²¹. Sve to govori o stanju književne povijesti gradišćanskih Hrvata dotad.

Što se tiče "ortografsko-sintaktičke" analize, valja reći da u tom obzoru iz tekstova starih gradišćanskohrvatskih pisaca Horvat izvlači samo vanjski vidljive elemente, i ne mnogo njih, ali mu nedostaje i analiza zašto je to tako, jer su stari gradišćanskohrvatski pisci imali mnogovrsna opravdanja za to, od kojih neka Horvat i sam navodi. S tim u vezi Horvat je možda bio i prestrog prema njima, ali je imao smisla i znanja da kaže ono bitno i izvanrednome stilistu i piscu Kragelu. Nadalje, Horvatova je terminologija neprecizna, iako joj se smisao gotovo uvijek razaznaje. Tako on miješa pojam jezik s pojmom narječje, pismeni jezik i jezik, normiranje mu je normaliziranje, itd. Tu preciznost od jezikoslovca "iz nužde", dakako, ne valja očekivati, niti mu je valja osobito spočitavati.

Razvidno je, ipak, da je Horvat u biti poznavao temeljne zasade i probleme i gradišćanskohrvatskoga i hrvatskoga. Znao je iznijeti ideje o postupnom spajanju tih jezika što ih je lučidno nazreo još Štefan Robica, a Horvat ih se držao u tijeku cijeloga svoga djelovanja¹²² i bile su ma stanoviti način cilj u jezičnome programu. Znao je nadasve Horvat

¹¹² V. npr.: I. Mulc, *Novootkriveni hrvatski glagoljski spomenici*. Slovo 21/1971, str. 395; G. Birkfellner, *Das Güssinger glagolitische Brevierfragment*, Wiener slavistisches Jahrbuch, Zwölfter Band, str. 67-110.

¹¹³ J. Hamm, O.c., str. 48.

¹¹⁴ M. Meršić, *Ćirilske i glagoljske zabilježbe klimpuških starih mašnih knjig*, Naša domovina 1935, str. 4-7. Prije toga te tekstove spomijne Floris Römer u knjizi *Győri történelmi és régészeti füzetek*, Győr 1861, str. 40-64. O tome u: M. Meršić, *Znameniti i zaslužni...* str. 11-12.

¹¹⁵ Hadrovics O.c., str. 22-23; P. Tyrán, *Mekinić i Konzul oci su književnosti GH*, Hrvatske novine 45/1991, str. 6.

¹¹⁶ A. Jembrih, *Grgur Pythiraeus - Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*, u: *Dusevne pesne Grgura Mekinića*, NSBZ, HKD i KS, Zagreb, 1990, str. 5-57 (poslije prelika).

¹¹⁷ *Horvaczko Evangelye, Skupa Z- popisanyem Muke nasega Szpasitefya JESUSA KRISTUSA y Katolic sanzkim naukom Polag Uredbe y Zakona Rimzski Masni knyig Szim Katolic sanzkim Duhovnim Pasztiorom y Redovnikom i Ucsetyim Mladenozom na novo Stanpano, u poredgyeno. Krez Milosztivno Nadilyenja Poglavitá, y velikó Postovanoga Gozpodina Jandre Sgodisca velikó vridnoga Gyurzchoga Kanonika, y Lectora, Gyuri, Stampano krez Josepha Antona Streibig M.DCC.XXXII.*

¹¹⁸ *Epiztole i Vangyalja Na sze Nedlye, i Szvetke Zpopisanum Mukun Gozpodina nasega Jesusa Kristusa. Po Razlogu Novoga Miszala Dvora Rimzkoga. Od P. Ladislaeva Valenticha Reda manyih Bratov... na Harvatscki jezik iztomaczena, i na Ztampanye dana, Besci, pri Gergi Kurezböcku, 1741.*

¹¹⁹ Hadrovics, O.c., str. 28.

¹²⁰ O.c., str. 28-29.

¹²¹ O.c., str. 29-31.

¹²² Jembrih, *Gradišćanskohrvatski jezik*, str. 11.

biti jasan praktičar, poglavito kada je opće primjere predočavao na komparativnim razinama, to jest pojedine primjere iz hrvaćanskoga obogaćivao konkretnim problemima iz gradišćanskohrvatske jezične prakse. Stoga se serija *Jezikoslovnih crtica* može smatrati i prvim tekstom koji je objedinio viševrstne aspekte u svojoj raščlambi, ne zaboravljajući nikad onaj kulturološki, potom prosvjetiteljski, koji je, najvjerojatnije, bio i poticaj pisanju.

Osim što se jezikoslovnim problemima Horvat bavio prije *Jezikoslovnih crtica*, činio je to relativno intezivno i poslije njih, na više načina. Ovdje će biti izlučeni neki, karakteristični, koji su tiskani u gradišćanskohrvatskim publikacijama, a neke smo već spominjali u nejezikoslovnu kontekstu, kada smo govorili o Horvatovu književnokritičkome i kulturološkome radu.

Jedna je od jezikoslovnih praktičnih Horvatovih ideja bila: "Hoćemo i moramo naše zaostalo narječje ponoviti i ofriškati, tako da bude on imponiral i onim, ki ga danas zavržeju, zanemarmetaju, ar da im je priprost¹²³". Zato je svaku prigodu o kojoj je, između ostalog, i jezikoslovno pisao nastojao iskoristiti da predloži koju novu riječ za uporabu, da je semantički i stilistički opiše te da dade smjerove njene moguće disertacije. Naprimjer, upućuje kako iz gradišćanskim Hrvatima poznata glagola "napraviti" njima neponatu imenicu, kako stilistički derivirati koju riječ u sinonimskoj sličnoznačnosti, kako čitati složenice, itd.¹²⁴. Pišući o gradišćanskohrvatskim piscima, u spomen ili analizirajući njihovo književno djelo, jedan od potpornih elemenata jest rad pojedinog pisca na jeziku¹²⁵. No, pravi jezikoslovni Horvatov *j'accuse* jest tekst *U svojem jeziku živi narod!*¹²⁶, a počinje rečenicom: "Tužim se na te, hrvatsko selo."¹²⁷

Horvat se tuži na selo, to je i teža njegova optužba kada se zna da je u selu vidio mogućnost poticaja i mogućnost ponovne realizacije mnogovrsnih razina hrvatskoga identiteta. Ukratko: Horvatova je konstatacija da selo kvari svoj jezik, Hrvati postaju bilingvalan narod s toliko tuđica da se hrvatska sela ne razlikuju od nehrvatkih. Prava se još hrvatska riječ, po Horvatu, može čuti u crkvi, s propovjedaonice, u molitvi i crkvenoj pjesmi, jer se te pjesme drugačije i ne mogu izgovoriti nego hrvatski, i to je njihova sreća. Uspoređuje Hrvate s Babilonom i proriče kako će se uskoro Hrvati moći sporazumjeti samo - štajerski. Jer, ako ostavljaju jezik, onda će i jezik ostaviti Hrvate. Naime, naslovno, samo u svome jeziku živi narod. A taj jezik, kao dio narodnoga tijela, bolestan je od nemara. Izlječit se može jedino ako se počne od djece, da ga ona pravilno nauče, potom od škole, knjiga, itd. Pitanje je, naravno, koliko je tekst *U svoj jeziku živi narod!* sociolingvistički a koliko je to duhovna analiza sela i hrvatstva u Gradišću uopće, za koju je upotrebljen jezik kao simbol identiteta.

Što je Horvat duže pisao o jeziku, to je, izgleda, morao biti izravniji, doslovniji, udaljivao se od toga da podastre pravila (gramatička) s primjerima, ili stilističke varijacije uporabnosti koje riječi ili sintaktičkog ustroja rečenice, da istražuje dijakrone protege općih i posebnih pojava, da učini kakav sintetički opis. A problemi su ostali isti kao i dvadesetih godina kada je i počeo svoju publicističku i književničku djelatnost. Neki su od takvih tekstova u kojima je iznio svoja edukativna stajališta o jeziku naprimjer: *Pisci i štitelji, razumimo se!*¹²⁸, *Po kršćansku i po hrvatsku!*¹²⁹ i *S kim se more naš Hrvat razumit?*¹³⁰. U

¹²³ *Naše kulturne zadaće*, str. 6.

¹²⁴ *Nešto od toga, kako moramo štati*, str. 53-55.

¹²⁵ Npr. *Mate Karal!*..., str. 44.

¹²⁶ I. Horvat, *U svojem jeziku živi narod!*, gradišće 1955, str. 31-34.

¹²⁷ O.c., str. 31.

¹²⁸ *Gradišće 1965*, str. 31-33.

tom potonjem, između ostaloga, obavještava o poslu u vezi s budućim rječnikom gradišćanskohrvatskoga jezika.

Izuzetak je tekst *Razvitak gradišćanskoga hrvatskoga pisma*¹³¹. U njemu je Horvat ispravio svoje "neznanje" iz triobe razvitka gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti koju je predočio u *Jezikoslovnim crticama*. Spominje, tako, ovdje uskrсну pjesmu i očenaš iz zapisa Jurja Vukovića u *Klimpuškom misalu*, obje Mekinićeve knjige, malocikljsku *Obveznicu* iz 1679. frankanavske *Gmaynske Knige*, Kragelov *Prsztan*, dvanaesto provjereno izdanje Bogičeve *Hise zlata* iz 1848¹³², Ficka i njegove "prisičke knjige", Šoštarica, Palkovića, Kniefaca. U razvitku gradišćanskohrvatskoga pisma nalazi Horvat četiri razdoblja s ovim karakteristikama: "1. pismo po narodnom govoru s neodređenimi slovi, 2. pismo s hrvatskimi (slavenskim) slovi, 3. fonetički pravopis, 4. djelomična ijekavština i naslanjanje na pravopis književnoga jezika"¹³³. Prvo razdoblje obilježava grafija najstarijih dokumenata i pisaca¹³⁴: ž=sh, lj=ly, v=u, i=y, ili j,č=cs, ć=chy ili ch,nj=ny, itd. U drugom razdoblju pišu se slavenska slova: c, ć, č, s, š, z, ž. Za to, po Horvatu, najveće zasluge ima učitelj Miho Naković¹³⁵, koji je bio Gajev pristalica, potom Lovre Karal¹³⁶; mnogi drugi, a pripomažu, barem dijelom, tome nastojanju novine i kalendari¹³⁷. Treće razdoblje obilježava priključenje Gradišća Austriji i otvaranje prema staroj domovini, a u znaku je pokretanja *Hrvatskih novina*¹³⁸. U to doba izlazi *druga štanka* Ivana Dobrovića, koja je još pisana korijenskim pravopisom, ali kako *Hrvatske novine* prelaze na fonetsko pisanje, tako je Dobrovićeva *Treta štanka* pisana fonetskim pravopisom. Četvrti razvojni stupanj počinje g.1950. a karakterizira ga pisanje *Našega tajednika* i *Glasnika*¹³⁹, koji su počeli pisati ijekavski¹⁴⁰. period je to znatna približavanja hrvaćanskome jeziku, ali po Horvatu ostaje još nešto što valja učiniti: "A da mu bude još sličniji li da ga dostigne - uvođenjem štokavske deklinacije i potpunom ijekavštinom - to bi bila zadaća naših škol, književnikov i osobito novinstva."¹⁴¹

Kako vidimo, nadopunivši znanje, saževši temu, Horvat je zapravo na nov način reinterpretirao svoj tekst iz triju nastavaka *Jezikoslovnih crtica*. Valja na kraju spomenuti da je vlastita edukativna nastojanja na neki način okrunio sastavljanjem kratka pravopisa po Dragutinu Boraniću¹⁴², da je surađivao u rubrici *Jezični kut* koja je izlazila u *Našem tajedniku*, gdje je unutar jezikoslovnih, ponekad više kulturoloških, problema razmatrao i neka etimološka pitanja vezana za gradišćanskohrvatsku književnost. S tim u vezi poznato je njegovo tumačenje pojma *jačka*¹⁴³. Svoja stručnoprosvjetiteljska nastojanja oko jezika nije

¹²⁹ Gradišće 1972, str. 30-31.

¹³⁰ I. Horvat, *S kim se more naš Hrvat razumit?*, Gradišće 1974, str. 30-31.

¹³¹ I. Horvat, *Razvitak gradišćanskoga hrvatskoga pisma*, Gradišće 1971, str. 66-70.

¹³² Zvonarich, *Franjevci...*, str. 104.

¹³³ *Razvitak...*, str. 69.

¹³⁴ Pouzdanije o toj grafiji u: Jembrih, *Grgur Mekinić...*, str. 33-35; Hadrovics, O.c., str. 46-53.

¹³⁵ V. bilj. 103.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ *Razvitak...*, str. 69.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Vjerojatno misli na *Crikveni glasnik gradišća*.

¹⁴⁰ *Razvitak...*, ibid.

¹⁴¹ O.c., str. 70.

¹⁴² *Kratak pravopis*, HKD, Beč 1940.

Horvat ograničio samo na stručne i popularno-publicističke članke. Problem hrvatskoga jezika u Gradišću opsesivna je njegova tema i u beletrističkim radovima, kao i u dramama.

IV.

Neki smatraju¹⁴⁴ da se svjetovno štivo u zapadnougarskih Hrvata pojavljuje početkom XIX. stoljeća u prvom njihovu kalendaru¹⁴⁵, da se usporedno i prevodi svjetovna proza¹⁴⁶ i piše originalna. To rade naprimjer: Mate Karall¹⁴⁷, Gašpar Glavanić¹⁴⁸, Petar Jandrišević¹⁴⁹, Ivan Blažević¹⁵⁰, Ivan Jakšić¹⁵¹, Mate Ferežin¹⁵², i mnogi drugi, prethodnici ili suvremenici Ignaca Horvata. Svejedno Horvata mnogi smatraju utemeljivačem suvremene gradišćanskohrvatske prozne beletrističke produkcije¹⁵³. Dakako, tko god govori o Horvatuovu primatu, zasigurno ne misli o tome je li on uistinu prvi koji je počeo pisati prozu u gradišćanskih Hrvata u ovome stoljeću, a Horvat to zacijelo nije, nego se uvijek pomišlja na zaokruženu koncepciju Horvata kao proznoga pisca, njegovu kakvu-takvu izgrađenu metodu pisanja, i, jamačno, trovrnsni globalni idejni cilj koji opravdava taj primat: svijest o potrebi stvaranja gradišćanskohrvatske umjetničke proze, potom pragmatiski (narodnosni, prosvjetiteljski) učinci provedbe takve koncepcije i, treće, umjetnički doseg Horvatovih proza. Kada Boro Pavlović Miloradića naziva svojevrsnim Kranjčevićem i Boškovićem sigurno je na tragu spoznanja i kada Horvata naziva gradišćanskim Šenoom¹⁵⁴, misleći prvovrsno na književnu i idejnu širinu obaju uspoređenih književnika i sličnu specifiku, ne vremenski i prostornu nego književnoumjetničku, u kojoj uspoređeni pisci djeluju, i kojim načinima djeluju.

Prvu svoju proznu knjigu pod naslovom *Veliki i mali*¹⁵⁵, još kao Horvath, objavljuje tek nekoliko godina nakon što je nagovoren da piše hrvatskim, godine 1927. Knjiga je "žanrovski" potpisana kao "crte i slike", a ima i znakovitu posvetu: "Posvećujem ovu knjigu dragoj mojoj majki, ko me je naučila mili naš hrvatski jezik. Spisatelj"¹⁵⁶. Jednako je karakterističan *Predgovor*¹⁵⁷ Lovre Karalla koji navodi kako je knjiga *Veliki i mali* "prva svoje vrsti i služi kot dokaz našega jezičnoga bogatstva", štoviše, "i verna slika našega naroda, kako se raduje i kako se žaluje u svojih malih selih"¹⁵⁸. Karall ističe i odanost pisca narodu.

¹⁴³ I. Horvat, Jezični kut, *Dijačka-djačka-kačka*, Naš tajednik, 11/1947, str. 30.

¹⁴⁴ Krpan, O.c., str.41.

¹⁴⁵ V. bilj. 94.

¹⁴⁶ V. npr. Krpan, O.c., str. 41.

¹⁴⁷ O.c., str. 49-50.

¹⁴⁸ O.c., str. 52.

¹⁴⁹ O.c., 105.

¹⁵⁰ O.c., str. 124.

¹⁵¹ O.c., str. 135.

¹⁵² O.c., str. 160.

¹⁵³ Tako: Blazović, Ujević, I. Sučić, Prpić, Krpan, itd.

¹⁵⁴ Pavlović, O.c., str. 7-8.

¹⁵⁵ *Veliki i mali*, Crte i slike, Napisał: Ignac Horvat, Beč 1927, Vlačića naklada.

¹⁵⁶ O.c., str. 5.

¹⁵⁷ O.c., str. 9-10.

¹⁵⁸ Ibid.

Knjiga *Veliki i mali* brojkama je razdijeljena u tri dijela. Predmetnotematski prvi se dio bavi domoljubljem, nestankom Hrvata u Gradišću, njihovom asimilacijom, žalošću za starim vremenima u kojima kao da je sve funkcioniralo dobro: narod, jezik i njihov okoliš. Stara su vremena za Horvata kompaktna, nepodložna narodnosno i ekološko destruktivnim činiteljima. Teme su realizirane, u predmetnotematskoj ravni, na razini gdje se parabola teško razaznaje od alegorije i simbola, ili čak pojedina proza počinje biti jedno, da bi postupno dobila ostale značajke. Karakteristično je, s tim u vezi, nekoliko proza, koje su više Horvatov idejni negoli literarni program, čak i u doslovnome smislu.

Prvovrsno je to proza *Hrvatska sanja i istina*¹⁵⁹. Prepričajmo je, jer je to nužno: aktant (:Ich-Form) u gradišćanskom (polu)arkadijskom pejzažnom elementu, koji se poetski i opisuje, doživljava san o slavi i kompaktnosti prošloga hrvatskoga života, pa mu se i duša napunila ljubavlju i prema sanji i njenim sudionicima; kada se aktant probudi iz te vizije/sanje, vrativši se u selo, ona mu se raspršila, jer nije vidio svoj hrvatski narod iz sanje, a bile su tome uzrok tuđe jačke, nošnje, itd., sve ono što nije hrvatsko: "Neki prezdušni čarobnjak, to je jedna kufarska kultura, je zaličila pravi - prvotni obraz ovoga naroda i pogrdila ga svojim tudjim mazom. Splaknula sam se kot Petar, ki je zatajil Kristuša. Ar ja sam kriv ovom propadanju. *Mi smo vsi krivi...*"¹⁶⁰; u vezi s tuđincima aktant se prisjeća događaja iz djetinjstva: zmija je opčarala žabu, koja joj je jednostavno puzila u usta i završila u trbuhu ("U kratkom častu skrsla je u čmaru kače..."¹⁶¹), a tako je i s hrvatskim narodom, jer pitanje je samo trenutka kada će se u Gradišću zadnji Hrvat naću u grobu; tu strašnu, svakodnevu, viziju, prekida aktantu pogled u jednu kuću gdje sjedi žena s molitvenikom u ruci i bdi nad svojom kućom i rodom, a u toj ženi spoznao je majke iz svoje sanje koje su rodile njegov mali narod, pa je i dobio nadu: "Hrvati, ne ćemo umirati, dokle imamo ovakove majke!" - Ne ćemo, ne smimo umrići, ako ostanemo verni sini našega naroda! Živit ćemo, ako ne zatajimo naš narodni duh i karakter, ki nas je obdržal do današnjega dneva! Ostat ćemo - do veka človičanske dobe, ako si ne damo odrizati našega hrvatskoga jezika za volju tudjega!"¹⁶²

Slična je i proza *Posljednji Hrvat. Melodrama u prozi*¹⁶³; gotovo da je i nastavak *Hrvatske sanje i istine*, puna simbolike: umire posljednji Hrvat u selu, želi biti pokopan u hrvatskoj nošnji, s hrvatskim molitvenikom i s predsmrtnim snom o tome da je on zadnji trs u vinogradu koji je nekad bio bogat.

Te Horvatove proze iz prvog dijela *Velikih i malih*, a uz njih i *Badnjak Hrvatske Majke*¹⁶⁴, kao i neke proze iz ostalih dvaju djelova knjige, zapravo sadržavaju životni, kulturno-društveni i književni Horvatov program: osvijestiti svoj narod, upozoriti na uzroke, pružiti rješenja ili ih sugerirati. Pojedine teme, uglavnom ne teže književnome struktuiranju, vlastitoj literarnosti, koliko upućivanju na povod njihovu pisanju, na njihov aktivistički duh, premda im ponekad očita paraboličnost, alegoričnost i simbolika oduzimlju stvarnosnu uvjerljivost. No, u tom, prvome, dijelu knjige, nalazimo i proze čija idejnost predmetnotematske osnove ostaje ali su "stvarnosnije". To su: *Staro pokolenje*, *Kad se šećerom po selu...*¹⁶⁵, *Senzacije pajngertskog sveca*¹⁶⁶, *Opaske iz kuta*¹⁶⁷, *Hrvatska velika tuga*¹⁶⁸.

¹⁵⁹ O.c., str. 1-5.

¹⁶⁰ O.c., str. 3.

¹⁶¹ O.c., str. 4.

¹⁶² O.c., str. 5.

¹⁶³ O.c., str. 12-16.

¹⁶⁴ O.c., str. 5-7.

Drugi dio ima nekoliko predmetnotematskih razina. Kao i u prvome dijelu ima proza s tankom fabulom ali ukazljivim zgodicama iz seoskog života s puno sentimentalnosti, nostalgije, ali i ironije i humora. Naime, Horvat ne drži do čvršće fabule. Njemu je ona zapravo sekvenca, pa se neke priče doimaju nedovršenima, ili žanrovski upućuju na što dugo, čak rasprave i dijaloge, a čas djeluju i nerealno¹⁶⁹. Općenito bi se moglo doimati da su te proze nekakav isječak iz veće cjeline, nešto čemu što i prethodi i slijedi. Njihove se ambicije često svode na kakvu dosjetku, na poučnu poantu, na anegdotu. Nasuprot takvim pričicama ("štoricama") stoje parabole i alegorije svevremenskih pozicija, koje imaju uputiti, možda, na konkretum (hrvatstvo). One govore, s malim ili nikakvim stvarnostnim primjerima, o kategorijalnim toposima: starost, mladost, smrt, itd. (:*Zadnja jačka*¹⁷⁰, *Brusač*¹⁷¹), odlazak u drugotniji događajni duhovni prostor (npr. *Pismo mladomašniku*¹⁷²). Počesto se osjeća jedinstvo paraboličkih, alegoričkih i simboličkih antiteza (prvi dio *Slika do danas*¹⁷³), basnovitost iznikla iz konkretne situacije (treći dio *Slika do danas*¹⁷⁴), ili čak imanentno promišljanje o filozofsko-poetskom vremenu (sličica s koscem iz *Slika od danas*¹⁷⁵), nekakav problem dvojnika (*Mladi nije stari*¹⁷⁶), itd.

Treći dio *Velikih i malih*, s izuzecima (*Žetva*¹⁷⁷, *U jesen*¹⁷⁸), nekako je najdalje otišao u šturu anegdotalnost (štorice), i u njem ima malo toga što bi zavrijedilo literarnu interpretativnost. Takvi su tekstovi vjerojatno dobro funkcionirali u novinskim rubrikama, ali kao dio knjige jednostavno se ne uklapaju u njenu koncepciju.

Koncepcija knjige, gledajući njenu razdiobu, pokazuje stanovitu neumješnost: ona, naime, nije koncipirana ni po literarnome ni po predmetnotematskome uzusu, razdioba je žanrovski također labava. U prvome dijelu upada u oči umješnost deskripcije detalja (pejzaža, "psihološkoga" stanja, itd.), u svim dijelovima knjige gotovo da i nema tzv. karakterizacije aktanata, oni su jednostavno "zadani" tipovi, njihovo je određenje izvanknjiževno, u piščevoj marginalnoj sugestiji njihove samo jedne strane (idejne, šaljive, itd.), oni su tzv. plošni, nisu ni višeznačni niti kompleksnije strukturirani. O ostalim, dobrim i lošim, karakteristikama te knjige bit će riječi u vezi s drugim Horvatovim knjigama, navlastito o dvama elementima, strukturi dijaloga i o poetskome u njima.

Knjiga *Veliki i mali*, držim, mora se sagledati komplementarno s pretposljednjom tiskanom Horvatovom knjigom pod naslovom *S perom kroz selo i život*¹⁷⁹ u kojoj su sakupljeni prozni njegovi zapisi tiskani u razdoblju od 1923. do 1941. g. u *Hrvatskim*

¹⁶⁵ O.c., str. 8-11.

¹⁶⁶ O.c., str. 18-19.

¹⁶⁷ O.c., str. 19-20.

¹⁶⁸ O.c., str. 21-22.

¹⁶⁹ Hajszan, O.c., str. 53-54.

¹⁷⁰ *Veliki i mali*, str. 47-50.

¹⁷¹ O.c., str. 58-60.

¹⁷² O.c., str. 50-51.

¹⁷³ O.c., str. 64.

¹⁷⁴ O.c., str. 65.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ O.c., str. 32-35.

¹⁷⁷ O.c., str. 81-82.

¹⁷⁸ O.c., str. 90-91.

¹⁷⁹ I. Horvat, *S perom kroz selo i život*, Knjiga VII. Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno 1965.

novinama, a zapravo zato što ona na raznolikim razinama pokazuje strukturnu bliskost s *Velikim i malima*.

Ta knjiga, *S perom kroz selo i život*, također je trovršno razdiobljena (*Trudni i veseli djetlatniki*¹⁸⁰, *Svetki i godi*¹⁸¹ i *Narod, jezik i prosvjeta*¹⁸²) i pokazuje neke zajedničke osobine s knjigom *Veliki i mali*. Prvovrsno je to žanrovsko šarenilo, jer je čine poetski zapisi, kratke priče, dramoleti, osvrti, pjesme, "slike i crtice" i sl. Za većinu proznih sastavaka možemo reći da strukturno odgovaraju značajkama svih triju dijelova *Velikih i malih*, samo što se doima da ih većina nije pisana s ambicijom da čine knjigu, nego su pisani za dnevnu uporabu.

U knjizi *S perom kroz selo i život* Horvat se predstavio i dvjema pjesmama: *Lani, kad je bazag cvao...*¹⁸³ i *Nova pjesma u staroj haljini*¹⁸⁴. Prva je, recimo, elegična i odaje znatan pjesnički talent. Pisana je slobodnim stihom i, čini se, o prigodi sestrine smrti. Druga je deseteračka šaljiva pjesnička štorica, narativna i anegdotalna, temeljena na parodiji usmene pjesme. No, nije se samo u tim dvjema pjesmama Horvat pokazao pjesnikom.

Kritika je, još zarana, zapazila poetičnost u Horvatovim, navlastito kraćim, prozama koje su nastale u najranijem razdoblju njegova pisanja. Tako Jure Prpić¹⁸⁵, pišući o gradišćanskohrvatskoj književnosti, ističe lijep i elegijski stil Horvatov, reflektivnost njegovih crtica, njihovu filozofičnost i lijepe opise. Liričnost pak ističe Ivan (Lav) Sučić¹⁸⁶, a vjerojatno je najdalje u uspoređi s razinama poetičnosti otišao B. Pavlović¹⁸⁷, koji spominje elegičnost, turgenjevlevsko-čehovljevski bogate unutarnje preljeve, malu pjesmu gradišćanskom rurizmu i ruinizmu, odnosno prozu *Umro je posljednji Hrvat* drži Pavlović malim remek-djelom i uspoređuje je s primjerima iz *Lišća* Frana Mažuranića. Te su ocjene bile na tragu da otkriju Horvata i kao pjesnika. Horvatovu poetičnost površno možemo tumačiti i nesnalazhenjem njegovim u fabuliranju, inzistiranjem na deskripciji i sklonošću parabolli, alegoriji i simbolu, dakako i poetskim slikama i metaforama¹⁸⁸. Tako je nastala i literarna struktura kojoj Horvat, vjerojatno intencionalno, nije ni težio, nije je učinio osviješteno. Govori o tome u prilog i to što se pjesma u prozi javlja u zrelim pjesništva, onima koja žele proširiti svoje koncepcije, ili su neke jednostavno istrošila, a to, dakako, nije slučaj ni danas u gradišćanskohrvatskome pjesništvu, kamoli u Horvatovo vrijeme, kada ono, poslije Mate Meršića Miloradića, troši tek marginalne topose njegove poetike. Svakako sa sigurnošću možemo pretpostaviti da gradišćanskohrvatski pisci nisu bili svjesni čak ni tehničkoga izraza, a kamoli strukturnih zahtjevnosti pjesme u prozi. Još je manje vjerojatno da je itko bio svjestan, pa tako ni Horvat, da pjesma u prozi može biti i čin negiranja određenih normi, kada te norme u tadašnjem gradišćanskohrvatskom pjesništvu nisu ni elementarno funkcionirale¹⁸⁹. Horvatova je pjesma u prozi nastala jednostavno iz

¹⁸⁰ O.c., str. 11-82.

¹⁸¹ O.c., str. 87-111.

¹⁸² O.c., str. 115-134.

¹⁸³ O.c., str. 80.

¹⁸⁴ O.c., 80-82.

¹⁸⁵ Prpić, O.c., str. 35.

¹⁸⁶ I. (L.) Sučić, O.c., str. 108.

¹⁸⁷ Pavlović, O.c., str. 9.

¹⁸⁸ Hajszan, O.c., str. 63-66.

¹⁸⁹ O pjesmi u prozi vidi npr. B. Donat, *Signativnost antologija i pojava pjesme u prozi u suvremenom hrvatskom pjesništvu*, *Kritika* 4/1969, str. 27-33; Z. Mrkonjić, *Suvremeno hrvatsko pjesništvo (razdioba)*, Kolo, Zagreb 1971, str. 135-143.

derivata, iz distribucije idejnih razina kojima je on kretao u pisanje svojih kratkih proza. Hoteći prepoznatljivu ideju učiniti metaforičnom, ta se struktura pokrenula k univerzalnosti i bezvremenosti, ona je jednostavno "napustila" svoju pokretačku ideju i okrenula se vlastitim razinama. Denotativne su se strukture raspršile, a metonimičnost i sinagoga postale su jedina "priča". Jasno je i to da Horvatu ni u takvu izmaku nije prevladala transcendentalnost, pa je stanovit vid anegdotalnosti i pouke ostao, ali je to bio slab zalog da priča ostane tzv. crticom, te je nastala pjesma u prozi. Teško je ponekad lučiti strukturu crtice i pjesme u prozi, jer je u Horvata anagdotalnost jednako fleksibilno nestalna, kao što je poetizacija na semantičkoj ravni isto tako posvuda intenzivirana.

U svakom slučaju, usudio bih se reći da je Horvat zapravo utemeljitelj gradišćanskohrvatske pjesme u prozi, a od njegovih bi se "crtica i slika" iz dviju knjiga (*Veliki i mali, S perom kroz selo i život*) mogla napraviti zbirka pjesama u prozi. U mojem bi izboru u tu knjigu ušli ovi naslovi iz obiju knjiga: *Hrvatska sanja i istina, Zadnja jačka, Slike od danas, Brusač, Doma, Žetva, U jesen, Gdo je srićniji, Jesenska elegija, Na groblju, Zima je na svitu, Pokosili su jur travu..., Još nek malo časa, Dvokolice na selu, Ča se šušljaju majušni bori, Naša lipa*, i još poneka.

Osim Prpićeve i Pavlakovićeve prosudbe, koje su se pojavile četrnaest odnosno četrdeset i šest godina poslije tiskanja Horvatove knjige, na *Velike i male* recentno su reagirali i kritičari iz Hrvatske. Među prvima Janko Barlé¹⁹⁰ u *Narodnoj politici*¹⁹¹. Barlé ističe da je Horvat od Boga nadaren pisac, a njegovu knjigu promatra više kao kulturološki nego li literatni čin, jer će ta knjiga, po Barléu, biti omiljena među gradišćanskohrvatskim čitateljima a ona će istodobno održati narod i odgojiti generacije novih intelektualaca. Književnik i odvjetnik Zvonimir Bjelovučić u *Dalmatinskim novinama*¹⁹² vidi u Horvatu Miloradićeva nasljednika i preporuča *Velike i male* čitateljima kako bi upoznali gradišćanske Hrvate. U *Službenim novinama osiječke oblasti* od 15. travnja 1928.¹⁹³ piše kako je Horvat s rijetkom ljubavlju i iskrenim patriotskim osjećajem za svoju hrvatsku gradišćansku braću zapisao u lijepu obliku cijeli život svoga mučeničkoga naroda. Autor zaključuje, na osnovi knjige, da su gradišćanski Hrvati u svojoj duši mnogo bolji u svakom pogledu nego "mi ovdje u slobodnoj Kraljevini". Horvat, po tom anonimom autoru, ima izvanredan dar zapažanja, dijalog mu je živ, a opis je vrlo plastičan. Ktome, stil mu je jednostavno, "bez ikakova zafrkavanja i cifranja", što čini da je svoj gospodar kada barata perom. Mate Ujević¹⁹⁴, spominjući između ostaloga *Velike i male*, smatra da je Horvat "najjači književnih talenat, što su ga dosad dali gradišćanski Hrvati", a R. Hajszan¹⁹⁵ ističe da u toj knjizi Horvat podjednako govori i djeci i odraslima, da je tom knjigom osvojio srce naroda, a "u mnogi dijelovi zrcalu se rodni stan i uska okolica".

Na stanovit odjek izvan Gradišća naišla je i druga Horvatova knjiga pod naslovom *Gradišćanke*¹⁹⁶. Taj naslov nitko nije objašnjavao, kao da je sam po sebi razumljiv, pa će mu dati dvije moguće značenjske naznake. Prvovršno on sugerira gradišćanskoga etnika,

¹⁹⁰ O Barléu v. A. Jembrih, *Hrvatsko-slovenske književne veze*, Zrinski, Čakovec 1991, str. 363-385.

¹⁹¹ F. Sučić, O.c., str. 4.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ *Gradišćanski Hrvati*, str. 65.

¹⁹⁵ Hajszan, O.c., str. 53.

¹⁹⁶ V. bilj. 5.

odnosno stanovnicu Gradišća, ali se to iz sadržaja ne nadaje, pa je logičnije naziv povezati sa značenjem: pripovijesti iz Gradišća, tojest pripovijesti su Gradišćanke.

Knjiga sadržava pripovijest *Štefanićev gospodin*¹⁹⁷ koju je kasnije Horvat tiskao, pravopisno moderniziranu, u knjizi *Hiža rasipana po svitu*¹⁹⁸. Uz *Štefanićeva gospodina* u *Gradišćankama* su još tri kratke crtice: *Pri perječihanju*¹⁹⁹, *Kad je čovik prestar*²⁰⁰ i *Pismo putuje*²⁰¹. Te su crtice pisane u maniri onih pragmatških Horvatovih štorica koje se oslanjaju na tzv. isječke iz gradišćanskohrvatskoga života ili hoće sugerirati kakav narodni problem. Tako je, predmetnotematski gledano, *Pri perječihanju* crtica o praznovjerju, *Kad je čovik prestar* poučna je štorica, na granici osimboljavanja, o starosti, odnosu djece prema roditeljima i, dijelom, jeziku. *Pismo putuje* bavi se problemom gradišćanskohrvatske emigracije u Kanadu i drugamo.

Pripovijest *Štefanićev gospodin* vjerojatno je imala biti roman, što je na stanovit način i najavijen u Karallovu predgovoru *Velikim i malim*: "Čekamo još na veće, čekamo na roman našega gradišćanskoga hrvatskoga naroda, koga će nam najbolje pisati naš Ignac Horvath."²⁰² Vjerojatno je zato ta pripovijest doživjela i relativno različita žanrovska određenja: pripovijest²⁰³, oduža pripovijest²⁰⁴, pripovijetka²⁰⁵, kraća pripovijetka²⁰⁶, novela²⁰⁷, pripovijest s elementima romana²⁰⁸. Neki, usto, drže da je *Štefanićev gospodin* autobiografskoga karaktera²⁰⁹.

Ta pripovijest zapravo govori o opsesivnoj Horvatovoj temi: načinima otuđivanja i povratak "izgubljena sina" svojim pravim korijenima, selu i hrvatstvu. Priča se već na početku račva u više smjerova, ali se onda na sižejnoj osi oni gube, ili je njihovo rješenje kompozicijski naprasno. Motivacijski izvori aktantima ponajviše nisu uvjerljivi a i slabo su razrađene motivacijske distribucije, kao da Horvat zaboravlja na njih u fabularnoj shemi i sižejnoj obradi. Nekakve psihološke obradbe i nema, osim dijelom u glavna aktanta Štefaca, a i to u njega nije literarno razrađeno čak ni u ključnim trenucima o kojima ovisi daljnja uvjerljivost same priče. Nadalje, oštro je istaknuta suprotnost sela i grada, klasičnom romantičnom tzv. crno-bijelom tehnikom. Selo je raj zemaljski bez obzira na život u njemu, ono kao da je odvojeno od realnosti, kao da naprosto želi samo poslužiti pripovjedačko-idejnome primjeru, egzemplaru bez stvarnosna uporišta, što je već zamjetno u Horvatovim kraćim prozama prije *Štefanićeva gospodina*, ali intezivnije i u kasnijoj knjizi *Iz naše stare gore*²¹⁰. Grad je pak neka vrsta srednjovjekovna shvaćanja Babilona, pun zamki i opaćina, nepravičan prema seljaku i selu, navlastito prema seoskom siromašnom dječaku koji se

¹⁹⁷ O. c., str. 3-43.

¹⁹⁸ *Hiža...*, str. 11-51.

¹⁹⁹ *Gradišćanke*, str. 43-44.

²⁰⁰ O. c., str. 45-47.

²⁰¹ O. c., str. 47-49.

²⁰² *Veliki i mali* Predgovor, str. 10.

²⁰³ M. Ujević, *Uz knjigu "Gradišćanke"*, u: *Gradišćanke*, str. 57.

²⁰⁴ Prpić, O. c., str. 35; Krnic, O. c., str. 238.

²⁰⁵ I. (L.) Sučić, O. c., str. 108.

²⁰⁶ Ricov, O. c., str. 57.

²⁰⁷ Š. Zvonarić, *In memoriam Ignac Horvat*, str. 10.

²⁰⁸ I. Vitezić, *ibid.*

²⁰⁹ Blazović, *Proročna služba...*, str. 5; Ricov, O. c., str. 57.

²¹⁰ I. Horvat, *Iz naše stare gore*, Knjiga I. Hrvatskoga nakladnoga društva, Beč 1947.

želi školovati i dokučiti razine gradskoga življenja. Pomalo je to i razumljivo, jer je selo sasvim simplificiran simbol gradišćanskoga hrvatstva a grad otuđenje te kulture, po Horvatovim globalnim stajalištima. Stoga se romantičarska nijansa (crno-bijelo) tom spoznajom ublažuje, postaje shvatljivija, ali literarna obradba, jer to djelo kani biti literarno, ne dopušta nam olakotne okolnosti te vrste. Neka poglavlja ne pridonose razvitku fabularnih isječaka (radnje), nego ih retardiraju i nepotrebno šire kao da su umetnuta zato da bi, usput, poput asocijacije, upozorile na što slično, ali ne jako vezano za radnju, ili da bi pripovijest bila nešto duža. Takvo je, naprimjer, VIII. poglavlje. Nagli su i nemotivirani psihološki obrati bitni za uvjerljivost priče: takav je preokret u životu Štefakov susret s kazalištem, kao bijegom od života, a i "ponovno rođenje" njegovo na kraju događa se naglo, bez razrađenijih predradnji i pripovijednih priprema. Svi ti nagli obrati zapravo su Horvatu pragmatiski potrebni da bi na nešto, njemu vrlo bitno, upozorio, a nije to znao logički fabularno riješiti.

Sama priča nije nova u europskim, pa tako ni u hrvatskoj književnosti. Ivan Krnic²¹¹, kao i neki kasniji kritičari²¹², upozorava na sličnost s romanom Ante Kovačića *U registraturi*, ali držim da je to previše preuzetno, osim ako se ne misli na голу fabularnu srž. Upravo zato što ta srž nije nova Horvat je morao više poraditi na njoj, iz dvaju razloga: literarnoga, prvovrsno, jer bi tada bio uvjerljiviji onaj drugi Horvatov poticaj, idejni, pragmatiski, programski. S tim u vezi indikativne su još dvije razine: idejni agens učinio je to da se izdvoji iznad literarnoga, a nedostatak literarnosnoga posljedica je toga što je ulazak samo s idejnim razinama Horvata stavio na zanatske muke, on jednostavno nije znao ravnomjerno strukturirati priču koju je zamislio. Stoga se, s literarnoga gledališta, pripovijedni tijek doima kao izvještaj s nekim literarnijim dijelovima, što su obično nazočni u kakvoj deskripciji, pa se i karakterizacija aktanta daje *ad hoc*, gotovim naznakama, tojest sugeriranjem u rečenici-dvije, a ne logičkom razvojnom linijom.

Zbog toga se ova pripovijest i doima kao sirov nacrt za roman, ili kao njegova radna verzija. S druge strane, a kao da je to i u imanenciji neliterarnosnoga, opaske o hrvatstvu zvuče kao budničke parole, kao propovijedi ubačene u tkivo fabule, ma kako slabo ona bila strukturirana. Jamačno, fabula je imala poslužiti sadržaju tih parola. Iako su plemenite i odaju veliku Horvatu duhovnu i ostalu nazočnost u buđenju hrvatstva, same po sebi ne animiraju književno tkivo, što je, rekosmo, čak i zantski zanemareno. Kjednu, podsjeća *Štefanićev gospodin* na prosječne razine predšenoinske epohe, s tim da su opsosivne teme u Horvata ponešto upućenije i nekim razinama kasnije hrvatske proze.

Globalno gledajući, ove opaske dolaze u kontradikciju s tvrdnjom da gradišćanskohrvatsku književnost valja promatrati iz njezinih vlastitih struktura, a ne iz struktura druge, ili dugotrajnije, književnosti, pa makar ona bila i hrvatska, starodomovinska. No, dva su razloga za to: prvo, u svojoj prethodnoj knjizi *Veliki i mali Horvat* je pokazao zavidnu literarnosnu razinu, visok stupanj poznavanja književničkoga, navlastito stilističkoga, i drugo, predmetnotematski, barem, a i izvedbeno, formalno, Horvat je posegnuo ka književnome fonu jednoga dijela razdoblja književnosti stare domovine Hrvatske, što je bjelodano iz mnogih njegovih tekstova da ju je i poznavao, a indikativno je da spominje u toj pripovijesti i Balazaca, Wildea, Shakespearea²¹³.

Čini se da je Horvat i sam bio svjestan svojih književnih slabosti, ili ih je prikrivao svojim općim, idejnim ciljem, zapogovor *Gradišćankama* piše Matil Ujeviću: "Nemam druge

²¹¹ Krnic, O.c., str. 238.

²¹² Ricov, O.c., str. 58; Hajszan, O.c., str. 56.

²¹³ *Štefanićev gospodin*, u: *Gradišćanke*, str. 22 i 39.

svrhe, nego da iznesem narod, i da kažem narod kakav je, i da ga s tim u teškim prilikama, u kojima živim, razveselim. Mi gradišćanski spisatelji ne možemo sebi priuštiti, da pišemo samo radi pisanja, jer nas je malo, još veoma malo, pa nam je jedina svrha, da odgojimo narod. (...) Svoje 'nauke' obučem u smješice i 'štorice', jer narod voli, da na taj način uči. Kad me uhvati život mučnije, tada pišem i ozbiljno.²¹⁴ Smatram da se to kosi s njegovim općim prosvjetiteljskim nastojanjem. Jer, narod se "iznosi" i ugledanjem u dobru književnost: i u edukativnom i, višem, estetskome smislu. Obadvoje ima jednaku vrijednost kao i sama ideja što se kroz estetski relevantno ima iznijeti.

To antiliterarno stajalište jedini je u Horvata uočio Krnic²¹⁵. Na mjestima gdje Horvat spominje u *Štefanićevu gospodinu* Balazca i Wildea on drži da je čitanje dobre književnosti štetno i pogubni za mladež, "valjda zbog toga, što ta literatura i moralnom, moralizatornom, religioznom i filozofskom pogledu ne podupire nazora samog pisca. Takav antiliterarni sud o literaturi ne bi nas kod g. pisca mnogo iznenadio, jer je prilično proširen u svećenstvu ne samo gradišćanskom, nego svuda, no bio raširen još više, nije ni malo zanimljiv i ne bi bilo nikome koristi o njemu diskutirati."²¹⁶ Ako tako sagledamo literarnosne slabosti Horvatove, možemo, sa skepsom i slekulativno, prosuditi da je literarnosna razina njegove proze možda ipak svjesno izabrana razina, što je, opet u opreci s relevantno literarnosnim njegovim ostvarenjima, pa to vraća spekulaciju na početak i u upitnost dovodi cijeli njegov koncept, a mi to nećemo učiniti, iako valja prihvatiti neke elemente te upitnosti.

Bez obzira na to Krinc smatra da je Horvat izvanredno dotjeran literat, da ima svoju metodu rada i da se ne zadovoljava samo doživljajima, a manje se crtice, po Krnicu, studije detalja, govora, načina mišljenja, shvaćanja života²¹⁷. Ujević ističe privlačnost u pričanju i to da u naš više nitko na taj način ne opisuje selo "na veliku štetu proširenja naše književnosti u selima"²¹⁸ a Ivan Sučić navodi konstruiranost i shematičnost, navlasito u *Štefanićevu gospodinu*²¹⁹. Joja Ricov pak zapaža da u Horvata nema opširnih analiza duševnih stanja glavnih nositelja akcije, ali cijeni uspješnost dijaloga²²⁰. Knjiga *Gradišćanke* vrlo je pozitivno ocijenjena i u *Srpskom književnom glasniku*²²¹. Autor recenzije M.T.M. piše da je Horvatovo kazivanje prijatno kao u narodnim pričama, ima, po M.T.M.-u. često topline i naravnosti u izrazu, kao i ljubavi prema zavičaju. Zanima Horvata, prema toj recenziji, opis narodnih običaja, psihološko prikazivanje ličnosti, a naročito je zanimljiv jezik u kome se sjedinjuju štokavština, kajkavština i čakavština s mnogo arhaizama. Sakupivši sva ta mišljenja Feri Sučić i sam kaže: "Ignac Horvat ima bez svake dvojbe svoje *odredjeno mjesto u hrvatskoj literaturi*. To nas Hrvate u gradišću ne samo veseli, nego tim se i ponosimo. Bez svake je dvojbe da je ravno Ignac Horvat svojim književnim djeli doprinesao orijaški dio i nam zgazio put do srca naše braće u staroj domovini"²²².

Poslije drugoga rata Ignac je Horvat tiskao knjigu *Iz naše stare gore*²²³. Ta je knjiga među vrhunskim gradišćansko-hrvatskim kritičarima i povjesnicima književnosti na visokoj

²¹⁴ Ujević, *Uz knjigu "Gradišćanke"...*, str. 58.

²¹⁵ Krinc, O.c., str. 237.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ujević, O.c., str. 57.

²¹⁹ I. (L.) Sučić, O.c., str. 108.

²²⁰ Ricov, O.c., str. 58.

²²¹ I. (L.) Sučić, *ibid.*

²²² Ibid.

cijeni. Nikola Benčić drži da je Horvat u toj knjizi za buduće generacije svojoj vlastitoj umjetnosti kao pisac proze "postavio neumrli spomenik"²²⁴, a na drugome je mjestu uspoređuje s Andrićevim djelima *Na Drini ćuprija* i *Travnička hronika*²²⁵.

Proza *Iz naše stare gore* na neki su način uokvirena, prvovrsno prostorno. Sva su događanja prostorno uokvirena hrvatskogradišćanskim krajem između Šoprona i Kisega, što izričito navodi i pisac u *Predgovoru*²²⁶, a knjiga je, u vezi s tim prostornim omeđenjem, posvećena vinogradarima "rodnoga sela". Knjiga ima, uz *Predgovor* i *Pogovor*, sedamnaest proza. Po određenim se značajkama oslonja na *Velike i male*, ponajprije svojim strukturiranjem. Međutim, kao da je i sam pisac osjetio da je već istrošio općost/općenitost parabole, alegorije i simbola i oslanja se na "povijesnost" svojih proza. Usporedba s *Velikim i malima* i ovdje je neminovna. Gotovo redovito na početku je proza opis atmosfere onoga što će se kasnije "razriješiti" tankom pričom ili dijalogom, pa se čini kao da je Horvatu na početku zamah jači i ambiciozniji. Karakterističan način uvođenja u "fabulu" jest i taj da netko nekome priča priču, a počesto nalazimo i priču u priči: naprimjer u *Božjem drvцу*²²⁷, a sve zbog toga da se priči da privid realnosti, pa tako poučnost izravnije funkcionira. Slično je i u *Legendi o staroj gori*²²⁸. Priče se zbivaju u prošlosti, pa ovdje nalazimo i tursku novelu²²⁹. Da bi poslije deskripcije ušao u priču i razvio je, Horvat se ponajčešće služi dijalogom, koji je znakovit za sva njegova djela, možda nešto manje za knjigu *Iz naše stare gore*. Dijalog je u kraćim prozama i crticama funkcionalno i poetski operativan, međutim najčešće je on veoma pragmatičan. Stoga bismo mogli reći da je dijalog u Horvata neka razdisputacije o nečemu, piscu vrlo vrijednome, na način *pro et contra* pa se doima kao da je tim dijalogom želio riješiti ono što nije mogao deskripcijom, psihološkim nijansama i sličnime.

Ako izuzmemo *Štefanićeva gospodina* i *Hižu rasipanu po svitu*, nalazimo, već zapažen, nedostatak fabule. Pisac kome je stalo da zaintrigira čitatelje, a Horvatu je do toga stalo, ponajprije bi trebao poraditi na zanimljivoj fabuli. Međutim, u njega ne da nema uvijek čvrste fabule, nego se neke proze zasnivaju isključivo na atmosferi i na kronotopu hrvatstva, koji mu je bio vredniji. Čini se da je on taj kronotop poistovjetio s fabulom, pa mu je fabula neorganizirana, neintrigantna, ponekad nepostojeća. Tako je i u knjizi *Iz naše stare gore*. Stoga je ovdje i zadržana poetičnost, ali je poprilično tendenciozno u svim momentima knjige nazočan opsesivan kronotop, pa u određenim trenucima, ne zbog toga što je Horvatova knjiga tiskana u to vrijeme, naliči na ogleadne primjerke tzv. socrealističke literature. Zato se simbol nestajanja vinograda svojom inzistentnom ukazljivošću pretvara u svoju suprotnost, što pokazuje i autorov *Pogovor*²³⁰. Sve u svemu, doimaju se te Horvatove proze kao bez reda složene sižejne sekvence fabule koju ne možemo razaznati, ali ima lako razaznajemo idejnu potku, kronotop.

Posljednje je poznato djelo Horvatovo *Hiža rasipana po svitu*, objelodanjena zajedno s ponovnim izdanjem *Štefanića gospodina*. Iako "u njoj je, ča 90% počiva na

²²³ V. bilj. 210.

²²⁴ Benčić, O.c., str. 330.

²²⁵ Hajszan, Oc., str. 101.

²²⁶ *Iz naše stare gore*, Predgovor, str. 7.

²²⁷ O.c., str. 45-52.

²²⁸ O.c., str. 9-20.

²²⁹ *Turki razrušu Cagu*, u: *Iz naše stare gore*, str. 73-93.

²³⁰ *Pogovor*, *Iz naše stare gore*, str. 187-188.

stvarnosti²³¹, o čemu svjedoči i Horvat u pismu izdavaču²³², za ovaj "romančić", kako tu pripovijest naziva i sam autor u spomenutom pismu, mogu se reći one značajke koje smo već spomenuli uz neke ostale Horvatove proze, s tim da je na predmetnotematskome planu *Hiža* i najambicioznija. Ako je *Štefanićev gospodin* kanio na neki način biti *bildungsromanom*, ovaj je zacijelo krenuo da bude roman *fleuve*, možda, točnije, obiteljski roman koji bi imao pratiti obiteljsko raslojavanje u nekoliko generacija. Ali, ne radi se o tzv. građanskoj temi, jer iz fabularne distribucije razaznajemo ovu temu: odlazak gradišćanskih Hrvata iz sela u gradove i strane države, odlazak u nova zanimanja, nove jezike i običaje, u potpuno raslojavanje seljačkih obitelji. Ta je teza i glavna priča. Ipak, Horvat ju je previše razgranao na tako malu ispisanu prostoru, a nijedan započet smjer fabule zapravo nije solidno doveo do kraja, niti je te smjerove (grananja) fabule uvjerljivo razradio. To je grananje tematski ilustrativno i funkcionalno za pragmatiku tezu, pa Horvat na tome u *Hiži* i inzistira, ali tome nije susjedio i literarnu elaboraciju, odnosno njenu uvjerljivost. Sve je nekako ostalo na kaleidoskopskim momentima, naglim "montažnim" rezovima, pa se i ta pripovijest doima kao sinopsis za, ovaj put, roman *fleuve*, na Horvatov način, dakako. Sve je, ipak, ostalo na suhoj, publicističkoj, kronici bez većih psiholoških, literarnosnih i ostalih realizacija. Sadržajno, ne izvedbeno, dijalozi su disputacijski racionalni, pa su svi sudionici u njima mudri i beživotni, jer postaju realizanti zadane teme/teze. Naime, sve je u konstrukcijama bez većih motivacijskih, literarnih, predradnji. Opisi su skroz racionalizirani, šturi, kao da opstoje samo zato da pokriju funkciju prijelaza ili fabularnoga najnužnijega posredništva. Kjednu, zadnje Horvatovo veće prozno djelo izgorjelo je u ambiciji da složenom konstrukcijom promakne tezu o raslojavanju i asimilaciji i propustilo je biti književno djelo na literarnosniji način.

Općenito, Ignac Horvat smatra se utemeljivačem i najvećim proznim gradišćanskohrvatskim piscem. Baveći se njegovom prozom ne možemo a ne promatrati ga i kroz vizuru njegova antiliterarnoga stajališta, što jest prosvjetiteljsko stajalište, ali mu se umnogome i opire, pa smo to na mnogim mjestima i naglasili.

Potica za njegov prozni, tojest književni rad, a s prozom je počeo, mnogi nalaze u različitim imenima. Književni mu uzor nalazi Blazović u mađarskom piscu Gárdonyiu, odnosno u njegovu djelu *Az én falum (Moje selo)*²³³, za Benčića je to S. Petöfi i njegova pučka drama *János vitéz*²³⁴, a drugom mu prilikom prisposobljuje, barem u segmentu "zajedničkoga", Ivu Andrića²³⁵. Ivana Vitezića podsjeća Horvat na Mažuranića²³⁶, Martin ga Meršić ml. prisposobljuje tirolskom svećeniku i piscu Sebastianu Riegeru Reimichlomu²³⁷, Krnic²³⁸, po njemu i Hajszan²³⁹, spominje sličnosti s Antom Kovačićem, a i sam Horvat ponekad otkriva u svojim beletrističkim i ostalim tekstovima ili svoje ukuse ili svoju literarnu obaviještenost, pa tako spominje: Tolstoja, S. W. Reymonta, A. Radića, političare E. Bevina, Seipela i Dollfusa, potom Balzaca, Wildea, Shakespearea, I. Madácha, J. Muliha, ali i naslove poularnih gradišćanskohrvatskih molitvenika i katekizama. Dakako,

²³¹ Hajszan, O.c., str. 62.

²³² *Hiža rasipana po svitu*, str. 103.

²³³ Blazović. *Proročka služba...*, str. 7.

²³⁴ Hajszan, O.c., str. 51.

²³⁵ O.c., str. 101.

²³⁶ Vitezić, *ibid.*

²³⁷ M.M., *U spomen...*, str. 34.

²³⁸ Krnic, O.c., str. 237, 238.

²³⁹ Hajszan, O.c., str. 56.

to nam govori o Horvatovoj literarnoj obaviještenosti, ili o njegovim književnim ljubavima (i mržnjama) ali smatram da niti jedan od spomenutih pisaca nije bitno djelovao na samu bit izgradnje strukture Horvatove proze. U protivnome bismo u načinu djelovanja i predmetnotematskoj osnovi mogli ići tako daleko i pripisati tim imenima i ova: P. Altenberg, A. Polgar, R. Huch, J. Wassermann, Zs. Móricz, i dakako cijelu listu hrvatske književnosti predšenoina, Šenoina i kasnijih razdoblja hrvatske književnosti. Naime, ako je i imao poticaja od tih pisaca, svakako je to bilo na idejnoj ravnini, na programskim učincima ili tezama njihovih djela, onima koje su i Horvatu bile vrijedne i koje je smatrao bitnim za svoje prosvjetiteljsko poslanstvo koje je uvijek pretpostavljao svojoj književnosti, *ancilli* toga poslanstva.

Ne bismo se mogli složiti ni s dvama oprečnim stajalištima o Horvatu književnome radu. Prvo je Blazovićev: "Neke od ovih crtov mogremo mirno postaviti uz najznamenitija djela svitske književnosti u ovoj vrsti kratke proze"²⁴⁰, a drugo je, navodno, Krležino koji je smatrao da se Horvatovo književno djelo ne bi moglo nazvati literaturom²⁴¹. Ta nas stajališta dovode i do biti problema, ne samo vrednovanja Horvatova opusa negoli i većega dijela gradišćansko-hrvatske književnosti. Ujedno: ako je tezičnost (idejni aspekt) i antiliterarnost (u formalnome, manje u sadržajnome smislu) u imanenciji cijele povijesti gradišćansko-hrvatske književnosti, onda kroz tu, implicitnu ili eksplicitnu, imanenciju valja i promatrati tu književnost. Znači, iz njezinih vlastitih struktura i učinaka koji su iz njih proistekli. Odnosno, ono što je hrvatskoj i europskim književnostima, recimo, limitirajući aspekt gradišćansko-hrvatske književnosti, to je toj samoj književnosti *izabrana* imanencija, ili imanencija koja je stvorena izvanliterarnim čimbenicima koji itekako limitiraju tu književnost i čine je takvome kakva jest. Ako je u toj imanenciji prosvjetiteljski duh, koji je naoko izvanliteraran a u biti je nerastavljiv njen dio, a limitirajući faktor sam jezik, u cijeloj svojoj kompleksnosni, onda ta književnost ima itekako sasvim specifičnu strukturu koja se ne da, niti može, sagledati iz drugačijih, svakako mnogovrsnijih, imanencija u strukturama ostalih književnosti koje je okružuju. Znači, ponavljam, valja tu književnost vrednovati najboljim i najliterarnosnijim primjercima iz korpusa koji je stvorila, estetskim poljem do kojega najviše drži i ostalim elementima koji se pokazuju pri vrednovanju.

Naime, Horvat je svoju prozu gradio i na bogatu fundusu cjelokupne gradišćanske književnosti²⁴², na korpusu jezičnih mijena i izgradnje jezika, na fonu, konačno, kakve-takve integracije s hrvatskom starodomovinskom književnošću, i primaku europskim, makar i marginalnim smjerovima književnog pisanja. Ako bismo neke sličnosti tražili u starodomovinskoj književnosti, dakako da bi valjalo učiniti neke usporedbe s pokretom Gričana i tzv. socijalne literature.

V.

Tradicija pučkoga kazališta postoji u gradišćanskim Hrvatima dosta dugo²⁴³. S autorskoga stajališta to je gotovo poluanonimno kazalište, počesto se zna redatelj, prevoditelj ili priređivač dramskih djela, rijetko autor. Može to značiti da dramskih autora nije bilo, ali isto

²⁴⁰ Blazović, *ibid.*

²⁴¹ Hajszan, O.c., str. 101.

²⁴² *Štefaničev gospodin* daje se, i predmetnotematski i formalno, usporediti sa *Študentičem Šimcem* M. Karala, što može biti povod novoj interpretaciji toga Horvatova djela.

²⁴³ V. npr. F.P., *Kazališće Gradišćanskih Hrvatov*, Gradišće 1978, str. 68-71. Neke aspekte toga problema v. u tekstovima Adriane Čar i Irvina Lukežića u: *Fluminensia* 1/1992.

tako da to svoje autorstvo nisu osjećali važnim pred ciljem zbog kojega je drama napisana. Taj cilj, kao i u ostalim žanrovima gradišćanskohrvatske književnosti, osim što je prvovrsnu zadaću imao da zabavi puk i animira mladež, jest da se putem pučke pozornice uči jeziku i da se drugačije edukativno djeluje na gledatelje²⁴⁴, u čemu je sudjelovao i I. Horvat²⁴⁵. Bilo je i onih teatarsko "osvještenijih", pa za njihov rad i djelovanje i danas znamo. Tako se kao dramski autori prije Horvata, najprimjer, spominju Andrija-Jandre Kuzmlić (drame *Hudobni krčmar*, *Jačkarsko društvo*)²⁴⁶, prijevodi i prerade Martina Meršića st., Antona Grubića, Ivana Blaževića²⁴⁷ potom Tome Bedenik sa svojim dramama *Oganj* i – Domaća zemlja²⁴⁸, Martin Meršić ml., Ivan Jakšić (*Naši-Vaši*, *Stari i mladi*)²⁴⁹ i još neki.

Upravo zato, iako autorska tradicija nije bogata, čude kriteriji po kojima se Horvatova drama *Školnik zvonar* smatra prvom gradišćanskohrvatskom dramom²⁵⁰.

Ignac Horvat je zarana uvidio da je pučka pozornica veoma podesan medij za njegove prosvjetiteljske nazore. U članku *Dobre igrokaze za knjižnicu Kulturnoga društva*²⁵¹ tuži se on da je najosjetljivije pitanje gradišćanske pučke pozornice i njenih voditelja: što prikazivati? Jer, kazališne su predstave bile rijetke. Osobito manjkaju, kaže Horvat, božićne igre za djecu, pa potiče voditelje kazališnih družina da se late prevođenja takvih igara s njemačkoga i mađarskoga jezika, a nudi im i adrese nakladnika, gdje bi mogli doći do takvih tekstova²⁵².

Začetke Horvatovih teatarskih sklonosti možemo primijetiti već u strukturi dijaloga njegovih proza, a u neke su njegove knjige uvršteni i dramoleti. Takve su ove dijaloški intonirane Horvatove proze iz *Velikih i malih*: *Opaske iz kuta*²⁵³, *Skušavanje*²⁵⁴, *Prilika iz mesopusta*²⁵⁵, *Mesopust za pećom*²⁵⁶ i *Da što?*²⁵⁷, a iz knjige *S perom kroz selo i život ovi dramoleti*: *U potu obraza*²⁵⁸, *Gmajski Kabao i Stipa Jele se žene*²⁵⁹ i *Ča se šušljaju majušni bori?*²⁶⁰ Primjera ima još, ali su navedeni oni znakovi iz prve prozne Horvatove faze.

Napisao je Horvat nekoliko drama, ali je naglasovitija, i s epitetom "prva", *Školjski zvonar*²⁶¹ tiskana 1949. godine. Nekima je razvidno da se ta drama temelji na članku *Zvonar*

²⁴⁴ T.Š., *Pozornice - važan kulturni faktor*, Gradišće 1975, str. 44-47; T.Š., *Naša pozornica - naša narodna učiteljica*, Gradišće 1976, str. 33-36.

²⁴⁵ I. Horvat, *Hrvatsko kulturno društvo pred potopom i po potopu*, u: 40 ljet HKD - 40 ljet na djelu za narod, Željezno 1969, str. 29-39.

²⁴⁶ Krpan, O.c., str. 83

²⁴⁷ O.c., str. 95, 101, 124.

²⁴⁸ Feliks Vančić, *Tome Bedenik*, Gradišće 1956, str. 90-93; Krpan, O.c., str. 133.

²⁴⁹ Krpan, O.c., str. 135-137, 143-144.

²⁵⁰ Krpan, O.c., str. 147; Hejezan, O.c., str. 58.

²⁵¹ Hrvatske novine 44/1932, str. 1-2.

²⁵² Ibid.

²⁵³ *Veliki i mali*, str. 19-20.

²⁵⁴ O.c., str. 60-64.

²⁵⁵ O.c., str. 67-69.

²⁵⁶ O.c., str. 69-71.

²⁵⁷ O.c., str. 71-72.

²⁵⁸ *S perom kroz selo i život*, str. 60-62.

²⁵⁹ O.c., str. 73-75.

²⁶⁰ O.c., str. 88.

²⁶¹ I. Horvat, *Školnik zvonar*, Drama (igrokaz) u trih činih iz hrvatske prošlosti, V. knjiga Hrvatskoga nakladnoga društva, Beč 1949.

je *kriv*, objavljenu u *Letnjoj knjizi HKD-a* za g. 1931.²⁶² Radnja se zbiva, u prva dva čina, u lipnju 1857. g., a posljednji, treći, čin sedam godina poslije. Glavni aktant te drame školnik je Ginić, koji osim svoga posla mora obavljati i mnoge sporedne poslove: kantora, kompozitora, pjesnika i zvonara. Jednoga dana zaboravio je zvoniti prije tuče, pa ga stariji optužuju i traže njegov odlazak iz sela jer je skrivio uništavanje ljetine, mladi ga brane dokazujući da zvonjava ne sprečava tuču. Ginić dobiva otkaz pa mora s obitelji iz sela. Potom ga za sedam godina nalazimo kao propala intelektualca u jednoj krčmi, a sve završava prošnjom njegove kćeri Anke i nešto optimističnijim gledanjem na život.

Drama je imala namjeru prikazati sudbinu seoskoga intelektualca s polovine prošlog stoljeća, ali je slabo psihološki iznijansirana. Radnju retardiraju s jedne strane mnogi suvišni umeci, kao što je pjevanje više pjesama²⁶³, a s druge se strane zbiva nekoliko sporednih priča, što je već i kritika zapazila.²⁶⁴ U biti se dramaturgija *Školnika zvonara* temelji na romantičnome europskome pučkome teatru, ali ima i nekih naznaka da A. Blazović zaključio kako je Horvat iz gradišćanskohrvatske pozornice "ispeljao" površnu romantiku u stvarnost²⁶⁵.

Vjerojatno je relativna dramaturška umješnost Horvatova, spojena s gradišćanskohrvatskome gledatelju bliskom temom iz prošlosti, i izgledala kao pravo otkriće nakon dramskih nevjera koji su prije njega pisali drame, pa je to najvjerojatniji razlog da se ta drama, koja nema prevelikih književnih kvaliteta, zaista i smatra prvom samostalnom dramom u gradišćanskim Hrvata. To više što je radnja vezana za domaći život, ima pučke privlačnosti, a nakraju, u sebi sadrži i registre šaljivog i tužnog, što je publiku nenavikli na domaću dramu i zabavljalo, potom i educiralo. Osim toga publika je prepoznala i složenost koju nije nalazila u prigodnim igrokazima o Božiću, Uskrsu i ostalim blagdanima kada se u Gradišću uglavnom gledaju igrokazi na hrvatskoj jeziku. U toj drami, osim domaćih izvora, R. Hajszan nalazi vezu Ginića s likom učiteljice u *Kazalatarskoj carici* Ivana Vazova²⁶⁶.

U drami *Brate, ostani doma*²⁶⁷ vraća se Horvat svojoj omiljenoj temi o relaciji sela i grada. Dramaturška su rješenja simplificirana, likovi su plošni i zapravo su osimboljeni na pozornici kako bi realizirali nedvosmislen učinak teze. Iako je ta drama u Gradišću bila popularna, u nekim je elementima zaista u njoj romantika donekle "ispeljana" s pozornice, ipak je evidentan manjak dramaturškog elaboriranja. Naime, i ovdje je manje važna dramaturška struktura drame a više njena teza.

Osim tih dviju napisao je Horvat i jednu prigodnu dramu pod naslovom *50 ljet Gradišće*²⁶⁸. Sastoji se od sedam dijelova a tematski se odnosi na razdoblje od 1918. do 1921, dakle na vrijeme kad se rađaju i realiziraju ideje o razgraničenju Gradišća na mađarski i austrijski dio. Gotovo sva vrijednost te drame iscrpljuje se u prigodi njezina pisanja.

Ukratko, i dramski rad Ignaca Horvata počiva na dubokoj prosvjetiteljskoj potrebi da putem dramskoga žanra oživi svoje programe, ali istodobno da ispuni praktičnu zadaću u vezi s nedostatkom gradišćanskohrvatskih drama. Stoga opću vrjednost njegovih

²⁶² Hajszan, O.c., str. 58-59.

²⁶³ Na kraju knjige Horvat prilaže note i tekstove koji se imaju pjevati u drami.

²⁶⁴ I. (L.) Sušić, O.c., str. 109.

²⁶⁵ Blazović, *Proročka služba...*, str. 9.

²⁶⁶ Hajszan, O.c., str. 59.

²⁶⁷ *Brate, ostani doma*, vlastita naklada, Franakava 1955.

²⁶⁸ Hajszan, O.c., str. 61.

dramskih djela valja tražiti ponajviše u toj zadaći. Jer, bez obzira na to što se ne radi o velikim dramskim djelima, svakako su ona svojim dramaturškim rješenjima, tematskim izborom i, na kraju, scenskom fleksibilnošću uporabe jezika znatno pridonijela mnogovrsnu poticaju, na koji je on kao dramski pisac i najviše i računao.

VI.

Ovoj prigodi prikaza književnoga, jezikoslovnoga i kulturološkoga rada Ignaca Horvata izmakla je kakva-takva raščlamba njegova rada na duhovnome i prevoditeljskome polju, kao i u dječjoj književnosti. Analiza toga dijela Horvatova rada, što je prepuštamo drugoj prigodi, pokazala bi sasvim sigurno u još intenzivnijem činu njegova opća nagnuća koja smo u globalnim naznakama pokušali predočiti.

ZUSAMMENFASSUNG

Milorad Stojević

Ignac Horvat

Dieser Beitrag spricht über kulturelle, sprachwissenschaftliche und literarische Tätigkeit einer der wichtigsten Schriftsteller der burgenländischen Kroaten in diesem Jahrhundert. Seine Arbeit wird nicht nur auf mehreren Ebenen analysiert, sondern auch mit Tradition und mit Aktualität des burgenländisch-kroatischen Kulturraums verbunden.